
Wątki edukacji globalnej w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej

ZROZUMIEĆ ŚWIAT TO PODSTAWA . Wątki edukacji globalnej w nowej podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej

Autorki opracowania: **Marta Gontarska i Dorota Moran**

Konsultacja merytoryczna: **Iwona Kryczka**

Korekta językowa: **Małgorzata Kacperek**

Oprawa graficzna i skład: **Marta Przybył**

Fotografia na okładce: **DocBrownX, flickr.com, CC-BY 2.0**

Wydanie pierwsze, Instytut Globalnej Odpowiedzialności, Warszawa 2017
ISBN 978-83-949746-0-2

Druk: Drukpol

Wydrukowano na papierze pochodzącym z odzysku.

Instytut Globalnej Odpowiedzialności
ul.Bachmacka 1/11
02-647 Warszawa
www.igo.org.pl, igo@igo.org.pl

polska pomoc

Publikacja powstała w ramach projektu "Edukacja globalna po reformie, czyli jak włączać edukację globalną do nowej podstawy programowej dla szkół podstawowych". Projekt jest współfinansowany w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP." Publikacja wyraża wyłącznie poglądy autorek i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska (CC BY 3.0). Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Instytutu Globalnej Odpowiedzialności. Utwór powstał w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej realizowanej za pośrednictwem MSZ RP w roku 2017. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu, pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadaczach praw oraz o programie polskiej współpracy rozwojowej. Treść licencji jest dostępna na stronie <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl>.

ZROZUMIEĆ ŚWIAT TO PODSTAWA

**Wątki edukacji globalnej
w podstawie programowej kształcenia
ogólnego dla szkoły podstawowej**

SPIS TREŚCI

1. Wstęp	7
-----------------	----------

2. Preambuła podstawy programowej	13
--	-----------

3. Edukacja wczesnoszkolna	19
-----------------------------------	-----------

3.1. Edukacja polonistyczna	20
3.2. Edukacja językowa – język obcy nowożytny	22
3.3. Edukacja matematyczna	23
3.4. Edukacja społeczna	24
3.5. Edukacja przyrodnicza	25
3.6. Edukacja plastyczna	27
3.7. Edukacja informatyczna	28
3.8. Edukacja muzyczna	29
3.9. Etyka/ Religia rzymskokatolicka	29

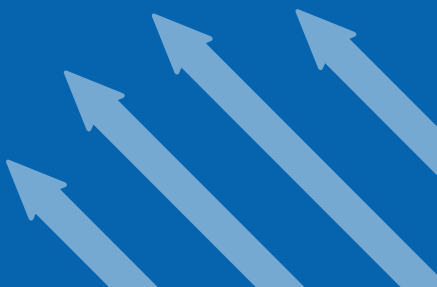
4. Zajęcia przedmiotowe w klasach IV–VIII	33
--	-----------

4.1. Język polski	33
4.2. Język obcy	37

4.3.	Historia	37
4.4.	Geografia	40
4.5.	Wiedza o społeczeństwie	46
4.6.	Matematyka	49
4.7.	Przyroda	50
4.8.	Biologia	52
4.9.	Chemia	54
4.10.	Fizyka	54
4.11.	Muzyka	55
4.12.	Plastyka	57
4.13.	Informatyka	57
4.14.	Technika	59
4.15.	Wychowanie fizyczne	60
4.16.	Edukacja dla bezpieczeństwa	60
4.17.	Wychowanie do życia w rodzinie	61
4.18.	Religia rzymskokatolicka/ etyka	61

Edukacja globalna to część
kształcenia obywatelskiego
i wychowania, która
rozszerza ich zakres przez
uświadamianie istnienia
zjawisk i współzależności
globalnych. Jej głównym
celem jest przygotowanie
odbiorców do stawiania
czoła wyzwaniom
dotyczącym całej ludzkości.

1. WSTĘP

W związku z reformą edukacji wprowadzoną w roku szkolnym 2017/2018 i wynikającą z niej zmianą podstawy programowej dla szkół podstawowych Instytut Globalnej Odpowiedzialności (IGO) przygotował analizę celów kształcenia i treści nauczania wskazującą najważniejsze punkty, które pozwalają na realizowanie edukacji globalnej w ramach zajęć edukacji wczesnoszkolnej i na lekcjach przedmiotowych w klasach IV–VIII.

Włączenie edukacji globalnej jako tematyki przekrojowej ma na celu rozbudzenie ciekawości poznawczej uczennic i uczniów oraz ich chęci do poznawania różnorodności naszej planety. Nauczycielkom i nauczycielom włączenie edukacji globalnej do ich codziennej praktyki daje szansę spojrzenia na edukację z perspektywy holistycznej.

Celem edukacji globalnej jest zrozumienie wielowymiarowej rzeczywistości i procesów współczesnego świata, a także rozwijanie wartości, postaw, wiedzy i umiejętności, które pozwolą młodym ludziom zrozumieć wyzwania wykraczające poza granice ich kraju czy kontynentu i podjąć odpowiedzialne działania w świecie, w którym globalne procesy wpływają na ich codzienne życie.¹

Edukacja globalna w Polsce² ma już ponad dwudziestoletnią tradycję na poziomie teorii pedagogicznej oraz praktyki edukacyjnej. Polska definicja edukacji globalnej została wypracowana w ramach procesu międzysektorowego w latach 2010–2011. Wsparcie dla jej rozwoju w Polsce zadeklarowano w porozumieniu międzysektorowym podpisanym 26 maja 2011 roku przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz Grupę Zagranica (przedstawiciela organizacji pozarządowych).

1 Wszystkie cele edukacji globalnej są przedstawione w: *Przewodnik po edukacji globalnej. Koncepcje i metodologie edukacji globalnej dla edukatorów i twórców polityki*, oprac. Global Education Week Network, Centrum Północ-Południe Rady Europy, Warszawa 2012, http://www.zagranica.org.pl/sites/zagranica.org.pl/files/attachments/Publikacje/EdukacjaGlobalna/globaleducationpl_web.pdf (dostęp: 30.08.2017).

2 Więcej na temat teorii i praktyki edukacji globalnej można znaleźć w tekście: M. Gontarska, M. Kuleta-Hulboj, „Wprowadzenie: Edukacja globalna. Polskie konteksty i inspiracje”, w: M. Kuleta-Hulboj, M. Gontarska (red.), *Edukacja globalna. Polskie konteksty i inspiracje*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2015, s. 4–15.

DEFINICJA EDUKACJI GLOBALNEJ

Edukacja globalna to część kształcenia obywatelskiego i wychowania, która rozszerza ich zakres przez uświadamianie istnienia zjawisk i współzależności globalnych. Jej głównym celem jest przygotowanie odbiorców do stawiania czoła wyzwaniom dotyczącym całej ludzkości. Przez współzależności rozumiemy wzajemne powiązania i przenikanie systemów kulturowych, środowiskowych, ekonomicznych, społecznych, politycznych i technologicznych.

Do obecnych wyzwań globalnych można zaliczyć między innymi:

- zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa na świecie,
- poprawę jakości życia w krajach globalnego Południa,
- ochronę praw człowieka,
- zapewnienie zrównoważonego rozwoju,
- budowanie partnerskich relacji gospodarczych i społecznych między krajami globalnej Północy i globalnego Południa.

Ponadto w edukacji globalnej szczególnie istotne jest:

- tłumaczenie przyczyn i konsekwencji opisywanych zjawisk,
- przedstawianie perspektywy globalnego Południa,
- rozumienie świata jako złożonego i dynamicznie zmieniającego się systemu,
- kształtowanie krytycznego myślenia i prowadzenie do zmiany postaw,
- ukazywanie wpływu jednostki na globalne procesy i oddziaływania globalnych procesów na jednostkę.

Tematyka edukacji globalnej jest również ściśle związana z ogłoszonymi w 2015 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych (ONZ) Celami Zrównoważonego Rozwoju (CZR)³. Rezolucja zobowiązuje przywódców państw⁴, a także biznes i organizacje pozarządowe, do wspólnego działania na rzecz ludzi, planety i dobrobytu oraz pokoju i wolności. Podobnie jak w przypadku Milenijnych Celów Rozwoju największym wyzwaniem światowym jest eliminacja ubóstwa, która stanowi niezbędny warunek zrównoważonego rozwoju.

W sposób szczególny do rezultatów edukacji globalnej odnosi się Cel Zrównoważonego Rozwoju numer 4: Zapewnić wszystkim edukację wysokiej jakości oraz promować uczenie się przez całe życie. Jednym z zadań określonych przez ten cel jest: Do 2030 roku zapewnić, że wszyscy uczący się przyswoją wiedzę i nabeđą umiejętności potrzebne do promowania zrównoważonego rozwoju, w tym między innymi przez edukację na rzecz zrównoważonego rozwoju i zrównoważonego stylu życia, praw człowieka, równości płci, promowania kultury pokoju i niestosowania przemocy, globalnego obywatelstwa oraz docenienia różnorodności kulturowej i wkładu kultury w zrównoważony rozwój.

Według ONZ edukacja nas wszystkich (zarówno uczennic i uczniów, jak i ta rozumiana jako proces całego życia) jest jednym z kluczowych elementów na drodze do lepszego i bardziej sprawiedliwego świata. Warto zwrócić uwagę, że zapis ten wymienia najważniejsze zagadnienia związane z edukacją globalną, takie jak prawa człowieka, globalne obywatelstwo czy zrównoważony styl życia. Zatem realizowanie przez nauczycielki i nauczycieli edukacji globalnej podczas zajęć dydaktycznych w szkole przyczynia się bezpośrednio do osiągnięcia rezultatów Celu 4.

W Polsce wdrażanie Celów Zrównoważonego Rozwoju koordynowane jest przez Ministerstwo Rozwoju⁵. Jednak to do zadań systemu oświaty należy promocja zrównoważonego rozwoju na poziomie wiedzy i umiejętności, a także postaw i wartości.

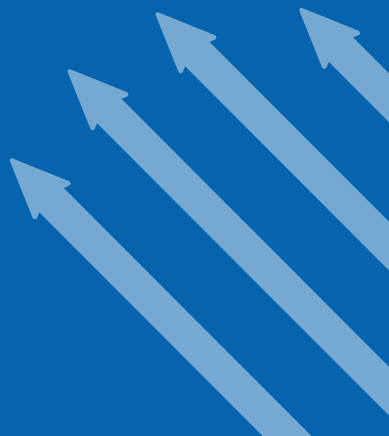
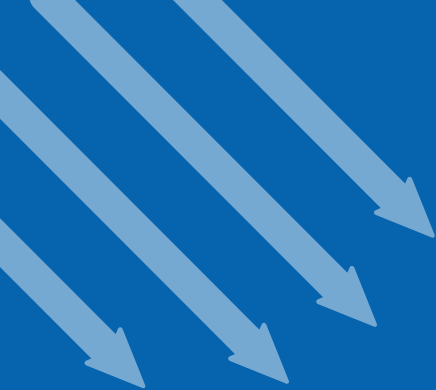
3 Informacja o rezolucji oraz opisy 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju w języku polskim znajdują się na stronie ONZ: <http://www.un.org.pl> (dostęp 30.08.2017).

4 Polskę podczas 71. sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ reprezentował prezydent Andrzej Duda. Tekst wystąpienia jest dostępny: <http://www.prezydent.pl/aktualnosc/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/art,81,wystapienie-andrzeja-dudy-podczas-71-sesji-zo-onz-pleng.html> (dostęp 30.08.2017).

5 Broszura informacyjna Ministerstwa Rozwoju RP na temat wdrażania Agendy 2030 w Polsce: <https://www.polskapomoc.gov.pl/Agenda,Zrownowazonego,Rozwoju,2030,2370.html> (dostęp: 30.08.2017).

Nauczycielki i nauczyciele, ale również organizacje pozarządowe współpracujące ze szkołami, mają przed sobą ważne zadanie, którym jest wspieranie młodych ludzi w zrozumieniu świata opisanego przez szkolne podręczniki i regulaminy. W poniższej publikacji ekspertki IGO opisały wybrane punkty z podstawy programowej zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej oraz przedmiotowych podstaw programowych klas IV–VIII i przeanalizowały je w zgodzie z polską definicją edukacji globalnej.

Jeśli jesteś nauczycielką/nauczycielem i chcesz realizować zagadnienia edukacji globalnej na swoich lekcjach przejdź do części dotyczącej wybranego przedmiotu i korzystaj z naszych rekomendacji.

W planowanym
zintegrowanym rozwoju
poznawczym, emocjonalnym
i społecznym nie może
zabraknąć wątków globalnych:
tłumaczących przyczyny
i konsekwencje zjawisk,
ukazujących wpływ jednostki
na globalne procesy i wpływ
globalnych procesów na
jednostkę, czy też dotyczących
kształtowania krytycznego
myślenia i zmiany postaw.

2. PREAMBUŁA PODSTAWY PROGRAMOWEJ

W preambule do podstawy programowej dla szkół podstawowych określone są kluczowe, z perspektywy autorek i autorów, wiedza, umiejętności i wartości dla młodych Polek i Polaków na tym etapie edukacyjnym. Zapis ten jest ogólny i można zauważyć wiele punktów wspólnych z definicją edukacji globalnej. Przy takim założeniu preambuła powinna stanowić punkt odniesienia dla szczegółowych punktów, czy to na poziomie celów kształcenia ogólnego, czy też treści nauczania, a niespójne zapisy powinny być rozumiane w sposób rozszerzający.

Zatem w planowanym zintegrowanym rozwoju poznawczym, emocjonalnym i społecznym nie może zabraknąć wątków globalnych: *tłumaczących przyczyny i konsekwencje zjawisk, ukazujących wpływ jednostki na globalne procesy i wpływ globalnych procesów na jednostkę, czy też dotyczących kształtowania krytycznego myślenia i zmiany postaw.*

Warto zaznaczyć, że świat wartości przedstawiony w celach kształcenia ogólnego w punkcie 1. *wprowadzanie uczniów w świat wartości, w tym ofiarności, współpracy, solidarności, altruizmu, patriotyzmu i szacunku dla tradycji, wskazywanie wzorców postępowania i budowanie relacji społecznych, sprzyjających bezpiecznemu rozwojowi ucznia (rodzina, przyjaciele)* jest tożsamy z wartościami edukacji globalnej, tj. godnością, sprawiedliwością, równością, pokojem i wolnością, a także z celem edukacji globalnej, jakim jest kształtowanie postaw (empatii i solidarności).

Punkt 3. *formowanie u uczniów poczucia godności własnej osoby i szacunku dla godności innych osób* stanowi bezpośrednie odwołanie do wartości i postaw kształtowanych przez działania z zakresu edukacji globalnej. Definiując szacunek dla godności innych osób, zachęcamy do uczenia dzieci i młodzież wyrażania szacunku nie tylko poprzez praktykowanie konkretnych zachowań (np. zwroty grzecznościowe, zachowanie wobec osób starszych itp.), ale również poprzez proaktywne okazywanie szacunku (np. poprzez sposób w jaki się wypowiadamy czy myślimy o sobie i innych osobach, nawet jeśli nie wymaga to od nas konkretnych zachowań skierowanych wobec nich), jak również dostrzeganie obiektywnych korzyści wynikających

z tej postawy (np. poprzez dostrzeganie zalet w sytuacji, kiedy taka postawa jest prezentowana przez inne osoby, instytucje itd.). Takie rozumienie wiąże się również w sposób bezpośredni z teorią uniwersalnych praw człowieka przedstawioną przez Jacka Donnelly'ego⁶.

Punkt 5. *rozwijanie umiejętności krytycznego i logicznego myślenia, rozumowania, argumentowania i wnioskowania* to umiejętności, na które edukacja globalna kładzie szczególny nacisk, tłumacząc przyczyny i konsekwencje globalnych współzależności oraz pokazując wpływ jednostki na procesy i odwrotnie.

W edukacji globalnej rozwija się te umiejętności poprzez skoncentrowane na uczennicach i uczniach metody dydaktyczne, które proponowane są nauczycielom i nauczycielom jako uzupełnienie treści globalnych. Organizacje pozarządowe promują metodę projektu (od naukowego projektu uczniowskiego po działania wspierające środowisko szkolne, np. ogródki warzywne), różne formy dyskusji (np. debaty oksfordzkie, metodę rozwiązywania konfliktów i wspólnego podejmowania decyzji czy odgrywanie ról/symulacje), metodę dociekań filozoficznych (na rzecz globalnego obywatelstwa) czy pracę z tekstami kultury (filmy, fragmenty tekstów pisanych, np. reportaży, czy fotografie).

Punkt 10. *wszechstronny rozwój osobowy ucznia przez pogłębianie wiedzy oraz zaspokajanie i rozbudzanie jego naturalnej ciekawości poznawczej* nie powinien być rozumiany jedynie w sposób lokalny czy regionalny. Właśnie połączenie tego co lokalne i globalne daje szansę na pogłębianie wiedzy o świecie i zachęca do jego eksplorowania. Uczennice i uczniowie korzystają codziennie z wielu narzędzi, które im ten świat przybliżają (np. Internet, dostęp do zagranicznej prasy czy media społecznościowe), jednocześnie szum informacyjny sprawia, że trudno jest im utrzymać zainteresowanie i je pogłębiać. Poruszanie podczas poszczególnych zajęć tematyki globalnej, na przykład kwestii związanych z żywnością, odpowiedzialną konsumpcją czy zrównoważonym rozwojem, pozwala pokazać przyczyny i konsekwencje wielu procesów w sposób wszechstronny. Jednocześnie tematyka ta stawia uczennicom i uczniom wyzwania dotyczące ich zachowań i wyborów, kształtując dzięki temu świadomych i odpowiedzialnych obywateli i obywatelki.

6 J. Donnelly, *Universal Human Rights in Theory and Practice*, Cornell University Press, USA 2003, s. 8–10.

To również cel, który daje możliwość realizowania zajęć wokół tematów, które poruszają młodych ludzi i o których dyskutują po zajęciach szkolnych, na przykład w ostatnich latach temat migracji. Otwartość na podążanie za ciekawością poznawczą uczennic i uczniów to trudne zadanie dla nauczycielek i nauczycieli, jednak ma ono szansę zaowocować prawdziwym zaangażowaniem, pracą oraz długotrwałym efektem edukacyjnym prowadzącym do zmiany postaw zarówno wśród uczennic i uczniów oraz ich rodzin, jak i nauczycielek i nauczycieli.

Odniesienie do postawy otwartości, aktywności i odpowiedzialności znajdziemy w punkcie 11. ***kształtowanie postawy otwartej wobec świata i innych ludzi, aktywności w życiu społecznym oraz odpowiedzialności za zbiorowość.*** Odniesienie do tych właśnie postaw pokazuje również założenie pewnego procesu, który powinien stać się ważnym elementem wychowania młodych ludzi. Pierwszym etapem jest otwartość wobec świata (czyli zrozumienie jego procesów, a także różnorodności), kolejnym – aktywność (rozumiana jako wykazywanie zainteresowania lub zaangażowania w życie społecznym nie tylko lokalnie, ale też na poziomie krajowym, europejskim czy globalnym). Etap ostatni – towarzyszące podejmowaniu działań poczucie odpowiedzialności – charakteryzuje odpowiedzialność nie tylko za siebie samego/ samą, ale również inne osoby i środowisko naturalne zarówno na poziomie codziennych wyborów konsumenckich, jak i politycznym czy społecznym. Takie ujęcie jest tożsame z założeniami i celami edukacji globalnej. Co więcej, odwołuje się również do rozumienia edukacji jako szerszego procesu, który nie jest realizowany jedynie w placówce oświatowej, ale daje wymierne efekty w codziennym funkcjonowaniu w społeczeństwie poprzez obywatelskie zaangażowanie. Dążymy zatem do sytuacji, w której poza wiedzą i umiejętnościami pracujemy z młodymi ludźmi nad ich systemem wartości i kształtujemy postawy zgodnie z ideą globalnego obywatelstwa.

Wśród najważniejszych umiejętności na szczególną uwagę zasługują dwie stanowiące punkt wspólny z założeniami edukacji globalnej, a mianowicie punkt 3 ***poszukiwanie, porządkowanie, krytyczna analiza oraz wykorzystanie informacji z różnych źródeł oraz*** punkt 5 ***rozwiązywanie problemów, również z wykorzystaniem technik mediacyjnych.*** Selekcja informacji, a następnie ich analiza oraz krytyczna ocena to bardzo ważna umiejętność dla młodych ludzi, którzy zasypywani informacjami stoją przed wyzwaniem, które z nich wybrać, które są faktami, a które opiniami oraz jak je dobierać, by kształtować własne przekonania i poglądy zarówno na tematy

lokalne, jak i te o wymiarze globalnym. Ponadto, edukacja globalna ma na celu nie tylko przedstawianie problemów, takich jak głód, ubóstwo, konflikty zbrojne czy katastrofy naturalne, ale także pokazywanie ich przyczyn oraz promowanie rozwiązań. Opisywanie problemów z perspektywy wyzwań oraz poszukiwanie ich rozwiązań w przyszłości jest bardzo interesującym młodych ludzi elementem pracy w tym obszarze. Daje on poczucie wpływu na los swój oraz całej planety, a także buduje poczucie sprawstwa. Obydwie umiejętności mogą być kształtowane tylko poprzez aktywne uczestniczenie uczennic i uczniów w zajęciach szkolnych, a także zachęcanie ich do aktywności w społeczności lokalnej lub inicjatywach krajowych, europejskich czy globalnych.

Podstawa programowa w preambule wyznacza również inne kluczowe kierunki edukacyjne, z których przynajmniej kilka zasługuje na podkreślenie ze względu na ich zbieżność z edukacją globalną. To przede wszystkim **rozwijanie postaw obywatelskich**. Znajomość pojęcia obywatelstwo, praw i obowiązków z nim związanych, a także praw człowieka to bardzo ważny aspekt dla młodych ludzi, którzy dopiero na kolejnym etapie edukacyjnym zyskują ich pełnię (np. prawo do głosowania w wyborach). Postawy obywatelskie to odwołanie do krajowych oraz międzynarodowych aktów prawnych (np. Konwencja Praw Dziecka) czy instytucji (Rzecznik Praw Obywatelskich czy Trybunał Sprawiedliwości w Hadze), ale też do wartości związanych z aktywnym obywatelstwem, takich jak wolność, demokracja czy dobre rządzenie.

Autorki i autorzy wyróżnili również **postawę szacunku dla środowiska przyrodniczego, w tym upowszechnianie wiedzy o zasadach zrównoważonego rozwoju**. Warto zwrócić uwagę, że w promowanych przez agendę ONZ Celach Zrównoważonego Rozwoju są one rozumiane znacznie szerzej niż tylko z perspektywy ekologicznej. Głód, ubóstwo, jakość edukacji, zrównoważona energia, odpowiedzialna konsumpcja czy nierówności globalne to również wyzwania stojące przed światem w zakresie jego zrównoważonego rozwoju. Warto, aby wiedza przekazywana uczennicom i uczniom dotyczyła również tych zakresów tematycznych i motywowała do działań nie tylko na rzecz ochrony środowiska i ekologii (jak zapisano w podstawie), ale również na rzecz innych zdefiniowanych przez ONZ i zaakceptowanych przez Polskę celów.

Wspomniane w preambule kompetencje społeczne dotyczą przede wszystkim umiejętności współpracy, pracy w grupie, a także korzystania z różnych narzędzi komu-

nikacyjnych. Do wzmacniania ich mogą posłużyć zagadnienia związane z edukacją globalną oraz metody pracy przez nią promowane. Organizacje pozarządowe oraz instytucje wspierające rozwój edukacji globalnej proponują w ramach holistycznego podejścia do tej koncepcji edukacyjnej również metody i materiały edukacyjne, które wzmacniają te umiejętności. Większość z nich nie tylko przedstawia globalne wyzwania, ale również angażuje uczennice i uczniów w ich analizowanie i poszukiwanie rozwiązań. Praca nad projektami z zakresu edukacji globalnej jest bardzo atrakcyjna dla młodych ludzi. Daje im poczucie sprawstwa i angażuje ich nie tylko do kreatywnej pracy, ale też pokazuje im ekonomiczne, społeczne i środowiskowe uwarunkowania procesów globalnych.

Zadaniem szkoły na
etapie pierwszych
trzech lat edukacji jest
wspieranie całościowego
rozwoju dziecka
dzięki stymulowaniu
go w czterech
kluczowych obszarach
– POZNAWCZYM,
FIZYCZNYM,
EMOCJONALNYM
I SPOŁECZNYM.

3. EDUKACJA WCZESNOSZKOLNA

Zadaniem szkoły na etapie pierwszych trzech lat edukacji jest wspieranie całościowego rozwoju dziecka dzięki stymulowaniu go w czterech kluczowych obszarach – poznawczym, fizycznym, emocjonalnym i społecznym. Elementy edukacji globalnej znajdziemy w każdym z nich. Aktywności proponowane w ramach zajęć edukacji globalnej:

a) pomagają dzieciom w nauce rozpoznawania, rozumienia i nazywania emocji własnych oraz innych ludzi *(pkt II.1, II.2 W zakresie emocjonalnego obszaru rozwoju uczeń osiąga: 1) umiejętność rozpoznawania i rozumienia swoich emocji i uczuć oraz nazywania ich; 2) umiejętność rozpoznawania, rozumienia i nazywania emocji oraz uczuć innych osób, potrzebę tworzenia relacji;)*

b) rozwijają świadomość wartości uznanych w środowisku dziecka, pomagają wyrażać z szacunkiem swoje oczekiwania i uczą współpracować w małych grupach *(pkt III. W zakresie społecznego obszaru rozwoju uczeń osiąga: 1) świadomość wartości uznanych przez środowisko domowe, szkolne, lokalne i narodowe; potrzebę aktywności społecznej opartej o te wartości; 5) umiejętność tworzenia relacji, współdziałania, współpracy oraz samodzielnej organizacji pracy w małych grupach, w tym organizacji pracy przy wykorzystaniu technologii; 6) umiejętność samodzielnego wyrażania swoich oczekiwań i potrzeb społecznych;)*

c) rozwijają potrzebę samodzielnego, krytycznego i twórczego myślenia, zadawania pytań, rozumienia zależności między różnymi składnikami środowiska *(V. W zakresie poznawczego obszaru rozwoju uczeń osiąga: 1) potrzebę i umiejętność samodzielnego, refleksyjnego, logicznego, krytycznego i twórczego myślenia; 6) umiejętność stawiania pytań, dostrzegania problemów, zbierania informacji potrzebnych do ich rozwiązania, planowania i organizacji działania, a także rozwiązywania problemów; 9) umiejętność rozumienia zależności pomiędzy składnikami środowiska przyrodniczego;)*

d) ćwiczą respektowanie zasad wspólnych gier i zabaw grupowych *(I. W zakresie fizycznego obszaru rozwoju uczeń osiąga: 4) umiejętność respektowania przepisów gier, zabaw zespołowych i przepisów poruszania się w miejscach publicznych).*

Poniżej szczegółowo omówione są cele kształcenia w odniesieniu do różnych przedmiotów.

3.1. Edukacja polonistyczna

W ciągu pierwszych trzech lat edukacji polonistycznej duży nacisk położony jest na rozwijanie umiejętności komunikacyjnych uczniów i uczennic – naukę słuchania innych, czekanie na swoją kolej, wypowiadanie się w formie uporządkowanej, a przy tym okazywanie szacunku drugiej osobie (*pkt 1. Osiągnięcia w zakresie słuchania. Uczeń 1) słucha z uwagą wypowiedzi nauczyciela, innych osób z otoczenia, w różnych sytuacjach życiowych, wymagających komunikacji i wzajemnego zrozumienia; okazuje szacunek wypowiadającej się osobie; 5) słucha i czeka na swoją kolej, panuje nad chęcią nagłego wypowiadania się, szczególnie w momencie wskazywania tej potrzeby przez drugą osobę.*

2. Osiągnięcia w zakresie mówienia. Uczeń 3) wypowiada się w formie uporządkowanej i rozwiniętej na tematy związane z przeżyciami, zadaniem, sytuacjami szkolnymi, lekturą czy wydarzeniem kulturalnym).

Wszystkie z nich są umiejętnościami kluczowymi w edukacji globalnej, gdyż wiążą się z nabywaniem umiejętności bycia w relacji z drugim człowiekiem opartej na szacunku i zrozumieniu. Wiele ćwiczeń, zwłaszcza zawierających elementy metody dociekań filozoficznych, skupia się na uczeniu aktywnego słuchania, zadawania pytań, podawania i ważenia argumentów czy ustosunkowywania się do opinii innych. Warto zapoznać się z materiałami organizacji pozarządowych poświęconymi tym umiejętnościom.

Edukacja globalna jest również kopalnią interesujących tematów, których dyskutowanie będzie jednocześnie ćwiczeniem wspomnianych wcześniej umiejętności. Ich dobór powinien zależeć od zainteresowań i możliwości uczniów i uczennic, aby, zgodnie z sugestią ustawodawcy, podążać za naturalną ciekawością poznawczą dzieci. Dyskusje mogą toczyć się w oparciu o różne źródła informacji – czasopisma, encyklopedie czy zasoby internetowe. Korzystanie z nich jest jednym z osiągnięć z obszaru samokształcenia (*6. Osiągnięcia w zakresie samokształcenia. Uczeń 2) korzysta z różnych źródeł informacji, np. atlasów, czasopism dla dzieci, słowników i encyklopedii czy zasobów Internetu i rozwija swoje zainteresowania).*

Z listy proponowanych lektur jedna w sposób bezpośredni dotyczy krajów globalnego Południa. „Afryka Kazika” Łukasza Wierzbickiego opowiada historię Kazimierza Nowaka, który w latach trzydziestych ubiegłego wieku przemierzył na rowerze część kontynentu afrykańskiego. Opowieść ta może być ciekawym punktem wyjścia do rozważań o przemianach, które nastąpiły od czasu wydarzeń opisanych w książce (prawie 100 lat!) i różnorodności kontynentu afrykańskiego. Pomocnym narzędziem może być Kodeks Obrazów i Wiadomości nt. krajów globalnego Południa, którego osią jest szacunek dla godności innych ludzi. Warto uwspółcześnić również wątek samego podróżowania i podyskutować z uczniami i uczniami o odpowiedzialnej turystyce i poznawaniu innych ludzi, miejsc, sposobów życia.

Innymi lekturami, które mogą stanowić punkt wyjścia do rozważań o tematyce globalnej, głównie w obrębie postaw i wartości są „Doktor Dolittle i jego zwierzęta” Hugh Lofting oraz „Niesamowite przygody dziesięciu skarpetek” Justyny Bednarek.

Wybrane polecane scenariusze zajęć

- *Słucham Cię*, scenariusz Instytutu Globalnej Odpowiedzialności.
Link do scenariusza: <http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2015/01/sc6-slucham-cie.pdf>
Scenariusz zawiera aktywności inspirowane metodą dociekań filozoficznych, które zachęcają dzieci do słuchania siebie nawzajem.
- *Dziki, domowe, gospodarcze... zwierzęta w życiu ludzi*, scenariusz Instytutu Globalnej Odpowiedzialności.
Link do scenariusza: <http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2017/11/dolittle.pdf>
Postać doktora Dolittle jest inspiracją do rozmowy o miejscu zwierząt w życiu ludzi na ziemi.
- *Szczęśliwe życie, różne perspektywy*, scenariusz Instytutu Globalnej Odpowiedzialności.
Link do scenariusza: <http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2017/11/skarpetki.pdf>
Scenariusz zachęca do rozmowy o tym, czym jest szczęśliwe życie oraz wadze różnych perspektyw.

3.2. Edukacja językowa – język obcy nowożytny

Zajęcia języka obcego są nieodłącznie związane z rozbudzaniem ciekawości świata. Umiejętność porozumiewania się z ludźmi posługującymi się językami innymi niż ojczysty uczennic i uczniów naturalnie poszerza ich możliwości zrozumienia i poznania nowych miejsc i kultur. Poświęcony jest temu punkt 8 wymagań szczegółowych: *Uczeń: 1) wie, że ludzie posługują się różnymi językami i aby się z nimi porozumieć, warto nauczyć się ich języka; 2) posiada podstawowe informacje o krajach, w których ludzie posługują się danym językiem obcym.* Warto pokazać w jak wielu krajach można porozumieć się najpopularniejszymi językami, wskazując, że w wielu krajach jest więcej niż jeden język urzędowy, a mniejszości mówią dodatkowo swoimi językami.

Lekcje języka obcego mogą być okazją do ćwiczenia nie tylko komunikacji, ale i współpracy w grupie (*pkt 10 Uczeń współpracuje z rówieśnikami w trakcie nauki*), które to umiejętności najlepiej kształtować z pomocą metod aktywnych czy np. metody projektu uczniowskiego powszechnie wykorzystywanych w materiałach edukacyjnych do edukacji globalnej.

Punkt 11 *Uczeń korzysta ze źródeł informacji w języku obcym nowożytnym (np. ze słowników obrazkowych, książeczek), również za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych* daje możliwość wprowadzenia uczennic i uczniów w tematykę krytycznego doboru źródeł wiedzy, tak by uzyskiwali ją z rzetelnych źródeł. Źródła internetowe, takie jak filmy, vlogi czy blogi nagrywane przez młodych ludzi z całego świata, a zwłaszcza tych z krajów globalnego Południa, mogą być interesującym sposobem poznawania rzeczywistości ludzi i miejsc geograficznie odległych. Historie opowiedziane i pokazane przez samych zainteresowanych spełniają warunki edukacji globalnej wysokiej jakości, zapewniającej poszanowanie godności ludzi zawarte w Kodeksie Obrazów i Wiadomości dotyczących globalnego Południa.

Wątek poznawania świata jest podkreślony i rozbudowany w warunkach realizacji edukacji językowej, gdzie zwraca się uwagę na to, że zajęcia wykorzystane powinny być do *kształtowania postawy ciekawości, szacunku i otwartości wobec innych kultur, niekoniecznie tylko tych związanych z językiem docelowym, np. przez zachęcanie uczniów do refleksji nad zjawiskami typowymi dla kultur innych niż własna oraz stosowanie odniesień do kultury, tradycji i historii kraju*

pochodzenia uczniów. Kształtowanie tych właśnie postaw jest jednym z celów edukacji globalnej.

Dodatkową motywacją do nauki i okazją do wykorzystania zdobytych umiejętności w praktyce są różnego rodzaju programy partnerstwa szkół z różnych krajów, wystawy czy spotkania z obcokrajowcami, do udziału w których szkoły są zachęcane w warunkach realizacji zajęć. Organizacje pozarządowe zajmujące się edukacją globalną mogą ułatwić kontakty z placówkami edukacyjnymi z krajów globalnego Południa, podzielić się doświadczeniami z partnerstwa szkół czy kontaktami do ciekawych osób, które można w szkole gościć. W rodzinach uczniów lub w środowisku lokalnym najpewniej są osoby, które podróżują po świecie i mogą podzielić się swoimi doświadczeniami, ale przed taką wizytą dobrze jest uzgodnić, które aspekty będą poruszane na takim spotkaniu.

3.3. Edukacja matematyczna

Podczas pierwszych trzech lat edukacji matematycznej uczennice i uczniowie uświadamiają sobie przydatność umiejętności matematycznych w wielu dziedzinach ich codziennego życia – podczas dzielenia na części (**pkt 6. Osiągnięcia w zakresie stosowania matematyki w sytuacjach życiowych oraz w innych obszarach edukacji. Uczeń: 2) dzieli na dwie i cztery równe części**), klasyfikacji (**pkt.6. 1 Uczeń klasyfikuje obiekty i różne elementy środowiska społeczno -przyrodniczego z uwagi na wyodrębnione cechy**) obliczania z użyciem pieniędzy (**pkt 6.3 Uczeń wykonuje obliczenia pieniężne**) czy ważenia (**pkt.6.7 Uczeń waży; używa określeń: kilogram, dekagram, gram, tona; zna zależności między tymi jednostkami**) uczennice i uczniowie mogą pogłębiać zrozumienie bardziej złożonych procesów globalnych i koncepcji, np. sprawiedliwości, dystrybucji żywności, uczyć się znaczenia koncepcji sprawiedliwości. Jest to wprost zasugerowane w podstawie programowej (**pkt 6.9 Uczeń wykorzystuje nabyte umiejętności do rozwiązywania problemów, działań twórczych i eksploracji świata, dbając o własny rozwój i tworząc indywidualne strategie uczenia się**). Zrozumienie przydatności umiejętności matematycznych w poznawaniu świata może pomóc w zwiększeniu motywacji do samej nauki poprzez osadzenie wiadomości w procesach zachodzących w otoczeniu uczennic i uczniów. Warto zwrócić ich uwagę również na różne systemy stosowane w państwach chociażby do pomiaru odległości, wagi czy różne kalendarze.

Wybrany polecany scenariusz zajęć:

- *Dziękuję, domowe, gospodarcze.. zwierzęta w życiu ludzi*, scenariusz Instytutu Globalnej Odpowiedzialności. Link do scenariusza: <http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2017/11/dolittle.pdf>.

Scenariusz zawiera zabawy pozwalające ćwiczyć umiejętności klasyfikacji

3.4. Edukacja społeczna

Duża część tematów edukacji globalnej wpisuje się w podstawę programową edukacji społecznej. Przede wszystkim jednym z osiągnięć uczniów i uczennic jest rozumienie, że wszyscy ludzie posiadają prawa i obowiązki (*1. Osiągnięcia w zakresie rozumienia środowiska społecznego. Uczeń 2) wyjaśnia, iż wszyscy ludzie posiadają prawa i obowiązki, wymienia własne prawa i obowiązki, przestrzega ich i stosuje je w codziennym życiu*). To wstęp do rozumienia jednego z globalnych wyzwań w ramach edukacji globalnej, czyli ochrony praw człowieka. Wychodząc od indywidualnych praw i obowiązków dziecka i ucznia, można rozmawiać z dziećmi o potrzebie ochrony praw wszystkich dzieci i ludzi na świecie. Warto poświęcić uwagę już od najmłodszych lat na kwestie globalnego obywatelstwa, współodpowiedzialności za swoją społeczność oraz za całą ludzkość.

Edukacja społeczna zapewnia również przestrzeń do doświadczenia różnorodnych tradycji i zwyczajów ludzi z różnych miejsc w duchu szacunku do różnorodności (*pkt 1.9 Uczeń szanuje zwyczaje i tradycje różnych grup społecznych i narodów, przedstawia i porównuje zwyczaje ludzi, np. dotyczące świąt w różnych regionach Polski, a także w różnych krajach*).

Wybrane polecane scenariusze zajęć:

- *Szczęśliwe życie, różne perspektywy*, scenariusz Instytutu Globalnej Odpowiedzialności. Link do scenariusza: <http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2017/11/skarpetki.pdf>

Scenariusz zachęca do rozmowy o tym, czym jest szczęśliwe życie oraz wadze różnych perspektyw.

- *Podaj rączkę – czyli jak rozpoznawać emocje i rozwiązywać konflikty*, scenariusz Domu Spotkań im. Angelusa Silesiusa. Link do scenariusza:

http://www.eduglob.silesius.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=150&Itemid=280

Scenariusz zwraca uwagę na społeczne i emocjonalne aspekty uczenia się. Dzięki modułowi inspirowanemu dramą pomaga przedstawić i omówić sytuację konfliktową w grupie skupiając się na zdefiniowaniu problemu i generowaniu konstruktywnych rozwiązań.

- *W roli głównej – życzliwość*, scenariusz Domu Spotkań im. Angelusa Silesiusa. Link do scenariusza: **http://www.eduglob.silesius.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=173&Itemid=305**

Scenariusz jest wprowadzeniem do rozumienia i nazywania swoich emocji, a także kształtowaniu postawy empatii wobec uczuć innych.

- *Nasz szkolny ogródek, czyli uprawiamy warzywa*, Instytut Globalnej Odpowiedzialności.

Link do scenariusza: **<http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2017/11/ogrodek.pdf>**

Scenariusz stanowi przygotowanie ogródka szkolnego oraz analizę tego eksperymentu edukacyjnego pod kątem współpracy w grupie i przyjmowania odpowiedzialności za zadanie przez uczennice i uczniów

3.5. Edukacja przyrodnicza

Edukacja przyrodnicza daje przestrzeń do poznania otaczającego dzieci środowiska naturalnego, jak również możliwość poczucia się częścią większej społeczności – ludzi zamieszkujących i dbających o naszą planetę. W tym kontekście warto wprowadzić koncepcję zrównoważonego rozwoju w formie dostosowanej do możliwości i zainteresowań dzieci, aby kształtować ich rozumienie odpowiedzialnego korzystania z dóbr środowiska naturalnego. Jest to okazja do wspomnienia o Organizacji Narodów Zjednoczonych jako współpracy państw świata i Celach Zrównoważonego Rozwoju, które są wspólnym wysiłkiem na rzecz przyszłości naszej planety.

W czasie przeznaczonym na rozumienie przestrzeni geograficznej, a zwłaszcza czytanie prostych map, można uczennice i uczniów zachęcić do wykorzystania nowych technologii i podróżowania po mapie w Internecie z użyciem funkcji, które pozwalają obejrzeć, jak wyglądają dalekie, interesujące ich miejsca (*pkt 3.3 Osiągnięcia*)

w zakresie rozumienia przestrzeni geograficznej. Uczeń czyta proste plany (...) za pomocą komputera, wpisując poprawnie adres, wyznacza np. trasę przejazdu rowerem). Jest to okazja do poszerzenia wiedzy i walki ze stereotypami.

Świat przyrody daje wiele przykładów powiązań składników środowiska, które wzajemnie na siebie wpływają. To doskonały wstęp do zrozumienia współzależności globalnych, jak choćby zmian klimatycznych, ich przyczyn i skutków, m.in. zagrożeń środowiska naturalnego, w tym zagrożeń dla gatunków roślin i zwierząt oraz klęsk żywiołowych i odpowiednich sposobach reakcji na nie (**pkt 2.11 Osiągnięcia w zakresie funkcji życiowych człowieka, ochrony zdrowia, bezpieczeństwa i odpoczynku. Uczeń ma świadomość istnienia zagrożeń ze środowiska naturalnego (...) określa odpowiednie sposoby zachowania się człowieka w takich sytuacjach).**

W ramach omawiania znaczenia zdrowej, zbilansowanej diety dla utrzymania zdrowia (**pkt 2. 6 Uczeń wymienia wartości odżywcze produktów żywnościowych; ma świadomość znaczenia odpowiedniej diety dla utrzymania zdrowia**) warto porozmawiać z dziećmi o pochodzeniu owoców i warzyw, o sezonowości produktów i uczyć ich doceniania pracy producentów i producentek żywności w Polsce i na świecie. Tematycznie związany tutaj będzie 12 Cel Zrównoważonego Rozwoju: „Zapewnić wzorce zrównoważonej produkcji i konsumpcji”.

Wybrane polecane scenariusze zajęć:

- *Skarby ziemi – zielone lasy*, scenariusz Domu Spotkań im. Angelusa Silesiusa. Link do scenariusza: http://www.eduglob.silesius.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=103&Itemid=230
Niniejszy scenariusz wprowadza dzieci w świat zależności pomiędzy światem roślin i zwierząt, a także skłania do refleksji nad zasobami naturalnymi.
- *Nasze wspólne bogactwo*, scenariusz Domu Spotkań im. Angelusa Silesiusa. Link do scenariusza: http://www.eduglob.silesius.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=112&Itemid=239
Scenariusz ma na celu wzbogacanie wiedzy na temat świata przyrody, a także uświadamianie, jakie znaczenie dla życia na Ziemi mają lasy.
- *Matka Ziemia ma gorączkę*, scenariusz Domu Spotkań im. Angelusa

Silesiusa. Link do scenariusza: http://www.eduglob.silesius.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=54&Itemid=182

Scenariusz ma na celu zrozumienie zależności między działaniami ludzi i ich skutkami dla przyrody i innych ludzi na świecie.

- Animacja *Imbir* przedstawiająca historię Josepha Mutebi, dzięki której możemy przybliżyć dzieciom drogę jaką przebywa imbir, zanim znajdzie się jako przyprawa w naszych wypiekach, Instytut Globalnej Odpowiedzialności. Link do animacji: <https://www.youtube.com/watch?v=vxF4yf9CbzA&feature=youtu.be>
- *Globalne Południe na naszym stole*, scenariusz Domu Spotkań im. Angelusa Silesiusa. Link do scenariusza: http://www.eduglob.silesius.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=51&Itemid=178
Scenariusz uczy dzieci rozpoznawać skąd pochodzą owoce, które jemy na co dzień oraz tym jak duży zasób stanowi produkcja spożywcza na globalnym Południu.
- Gra dydaktyczna *Gra o zasoby*, Edukacja globalna dla najmłodszych, Ośrodek Badań Ekologicznych Źródła. Opis gry znajduje się pod linkiem: http://www.globalna.edu.pl/pliki/gry_planszowe.pdf
Plansza do gry znajduje się pod linkiem: http://www.globalna.edu.pl/pliki/gra_o_zasoby.pdf
Żetony do gry można wydrukować tutaj: http://www.globalna.edu.pl/pliki/gra_o_zasoby_zetony.pdf
- *Skąd się bierze czekolada?, Zrozum świat. Podręcznik dla nauczycielek i nauczycieli przedszkolnych*, Instytut Globalnej Odpowiedzialności.
Scenariusz znajduje się na stronach 76–78 publikacji: <http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2016/06/publikacja1.pdf>
Scenariusz przedstawia proces wytwarzania żywności i miejsce jego pochodzenia na przykładzie czekolady. Scenariusz wykorzystuje elementy metody dociekań filozoficznych z dziećmi.

3.6. Edukacja plastyczna

Edukacja plastyczna w ciągu pierwszych trzech lat nauki może, oprócz ćwiczenia sprawności uczennic i uczniów w posługiwaniu się różnymi technikami plastycz-

nymi i umiejętności wyrażania się poprzez sztukę, zainspirować ich przykładami przejawów sztuki z różnych miejsc świata, zwłaszcza tych spoza naszego kraju czy kontynentu europejskiego (*pkt 3.2 Osiągnięcia w zakresie recepcji sztuk plastycznych: uczeń rozpoznaje i nazywa podstawowe gatunki dzieł malarskich i graficznych: pejzaż, portret, scena rodzajowa; nazywa wybrane przykłady dzieł znanych artystów: malarzy, rzeźbiarzy, architektów z regionu swego pochodzenia lub innych*). Warto porozmawiać z uczennicami i uczniami o elementach wspólnych i różnicach w podejmowanych tematach czy stosowanych technikach, o oddziaływaniu sztuki, np. motywy, wzory będące inspiracją dla ludzi na całym świecie. Można wybrać się na wycieczkę do muzeum etnograficznego czy wystawę w galerii sztuki. Warto przy tym pamiętać, aby zachować staranność w doborze materiału, aby jak najszerzej prezentował różnorodność sztuki, by nie dopuścić do powstawania lub wzmacniania stereotypów.

Same wytwory plastyczne dzieci mogą być również pretekstem do rozmowy o różnorodności (np. o wielu wyobrażeniach tego samego tematu pracy) czy stereotypach (np. dlaczego wyobrażamy sobie konkretne miejsce, osobę w dany sposób).

3.7. Edukacja informatyczna

Edukacja informatyczna może zawierać wiele elementów edukacji globalnej. Wykorzystując możliwości Internetu do uczenia się można wraz z uczennicami i uczniami odkrywać, że odległe geograficznie miejsca da się zobaczyć i poznać, korzystając z możliwości technologii, zabierając klasę na „wycieczkę” z pomocą interaktywnych map (pkt 3.3 Osiągnięcia w zakresie posługiwania się komputerem, urządzeniami cyfrowymi i sieciami komputerowymi. Uczeń korzysta z udostępnionych mu stron i zasobów internetowych)

Zajęcia komputerowe stanowią również dobrą okazję do poruszenia tematu korzystania ze źródeł internetowych, (5. Osiągnięcia w zakresie przestrzegania prawa i zasad bezpieczeństwa. Uczeń: 2) rozróżnia pożądane i niepożądane zachowania innych osób (również uczniów) korzystających z technologii, zwłaszcza w sieci internetowej; 3) przestrzega zasad dotyczących korzystania z efektów pracy innych osób i związanych z bezpieczeństwem w internecie) w tym odróżniania tych rzetelnych od mniej rzetelnych i poruszania się w chaosie informacyjnym.

Wybrany polecany scenariusz zajęć:

- *Myszką po mapie*, scenariusz Instytutu Globalnej Odpowiedzialności. Link do scenariusza: <http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2017/11/myszka-po-mapie.pdf>

Scenariusz wykorzystuje możliwości internetu do poznawania świata poprzez wirtualne wycieczki w odległe geograficznie miejsca.

3.8. Edukacja muzyczna

Edukacja muzyczna umożliwia dzieciom poznawanie świata poprzez doświadczanie, które jest ciekawą dla nich formą przyswajania wiedzy. Oglądając i próbując wykonać tańce, grając na instrumentach czy słuchając muzyki z różnych miejsc na świecie (nie tylko z Polski czy Europy), dzieci poszerzają swoje rozumienie innych kultur, dostrzegają wspólne elementy, np. rytmy, dowiadują się skąd wzięły się ich ulubione gatunki muzyczne, skąd pochodzą znane im instrumenty muzyczne. *(pkt 3.7 Improwizacja ruchowa, rytmika i taniec. Uczeń tańczy według układów ruchowych charakterystycznych dla wybranych tańców (w tym integracyjnych, ludowych polskich oraz innych krajów Europy i świata. Punkt 4.2 Gra na instrumentach muzycznych. Uczeń wykonuje tematy rytmiczne wybranych, znanych utworów muzycznych (ludowych, popularnych, dziecięcych, klasycznych, wokalnych, instrumentalnych, polskich i zagranicznych) z użyciem instrumentów perkusyjnych)* Należy zachować dbałość o jak najpełniejsze przedstawienie tych elementów, wyjaśniając różnice między np. tradycyjnym utworem granym na charakterystycznym dla regionu instrumencie czy regionalnym tańcem a muzyką współczesną, popularną. Dzięki temu dzieci będą miały pełniejszy obraz sceny muzycznej danego regionu czy kraju.

3.9 Etyka/ Religia rzymskokatolicka

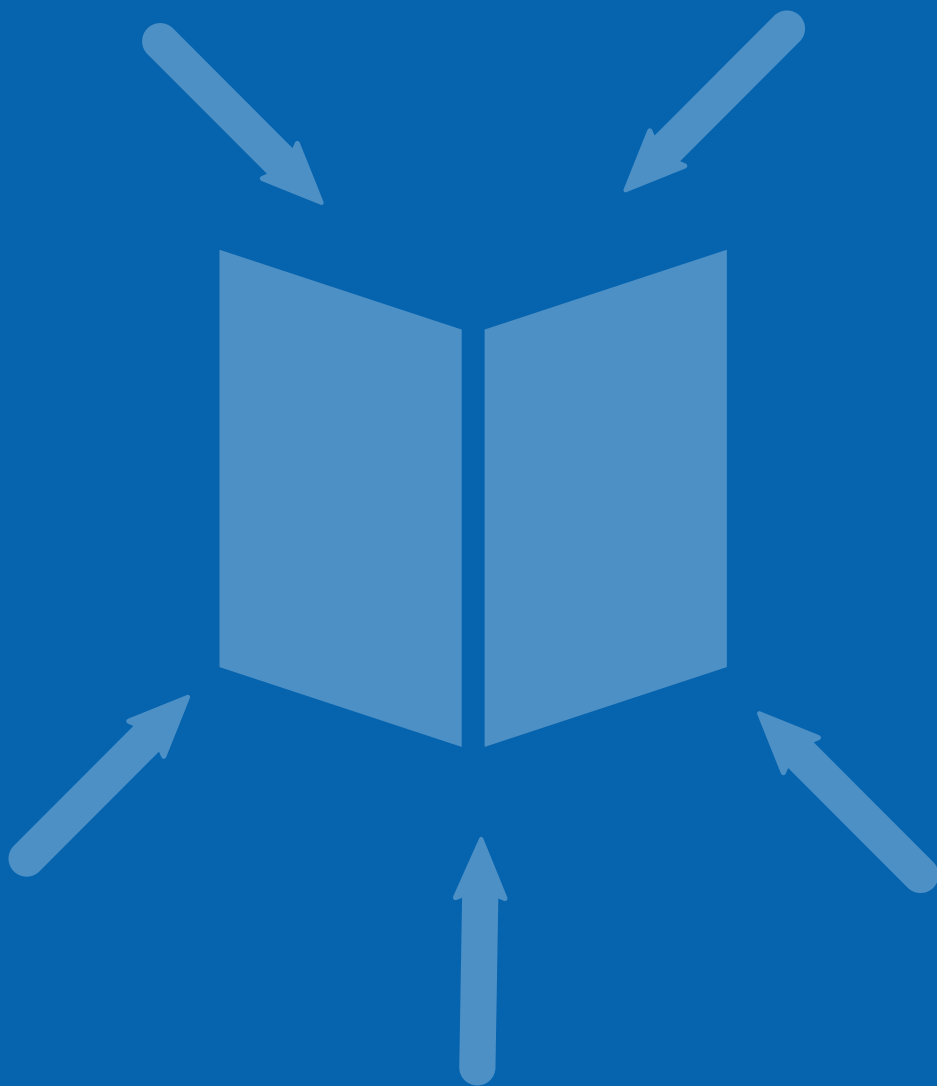
W związku z brakiem podstawy programowej do nauczania religii rzymskokatolickiej w szkole opieramy się na podstawie dotyczącej zajęć z etyki.

Zawarte w podstawie programowej wartości kształtowane w czasie zajęć etyki są tożsame z wartościami kluczowymi dla edukacji globalnej. *Świadomość niezbywalnej godności swojej oraz innych ludzi na świecie (pkt 1.1) oraz należnego wszystkim ludziom szacunku (pkt. 1.8) czy rozumienie, że granicami wolności jednostki*

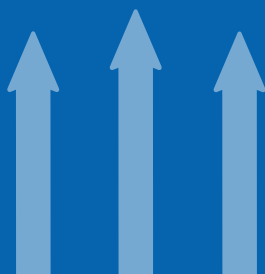
jest godność i dobro innych (pkt 1.2), to wartości, które są spójne z definicją edukacji globalnej. Działania skierowane do najmłodszych dzieci powinny koncentrować się na pracy nad wartościami i postawami w tym zakresie.

Wybrane polecane scenariusze zajęć:

- *Sercem patrzę na świat*, scenariusz Domu Spotkań im. Angelusa Silesiusa.
Link do scenariusza: http://www.eduglob.silesius.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=100&Itemid=226
Scenariusz wspiera budowanie w grupie zaufania i poczucia bezpieczeństwa, a także stanowi wprowadzenie do edukacji na rzecz pokoju ucząc najmłodszych rozwiązywania konfliktów.
- *To niesprawiedliwe, Zrozum świat. Podręcznik dla nauczycielek i nauczycieli przedszkolnych*, Instytut Globalnej Odpowiedzialności. Scenariusz znajduje się na stronach 69–70 publikacji: <http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2016/06/publikacja1.pdf>
Scenariusz odnosi się do wartości jaką jest sprawiedliwość. Scenariusz wykorzystuje elementy metody dociekań filozoficznych z dziećmi.
- *Zdrowie jest ważne dla ludzi na całym świecie*, scenariusz Domu Spotkań im. Angelusa Silesiusa. Link do scenariusza: http://www.eduglob.silesius.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=149&Itemid=279
Scenariusz ma na celu uświadomienie dzieciom, że każda osoba na świecie ma prawo do życia w zdrowiu oraz pokazać przykłady jak dbać o zdrowie bez względu na miejsce zamieszkania.

Podstawa programowa
do języka polskiego
wspiera również
wychowanie
do przyjmowania
aktywnych postaw
w życiu i brania
odpowiedzialności
za własne czyny

4. ZAJĘCIA PRZEDMIOTOWE W KLASACH IV–VIII

4.1. Język polski

Realizację edukacji globalnej w ramach nauczania języka polskiego warto rozpocząć od analizy wymagań ogólnych celów kształcenia i ich relacji z tematyką oraz wartościami edukacji globalnej. Na szczególne powiązanie z tematyką edukacji globalnej wskazują dwa z nich: kształcenie literackie i kulturowe oraz samokształcenie.

Punkt I. Kształcenie literackie i kulturowe podpunkt **2. Znajomość wybranych utworów z literatury polskiej i światowej oraz umiejętność mówienia o nich z wykorzystaniem potrzebnej terminologii** odwołuje się do literatury światowej, jej znajomości i umiejętności wypowiadania się na jej temat. Warto interpretować go nie tylko w zakresie kultury europejskiej, a proponowane w liście lektur teksty polskich autorów dotyczące pozaeuropejskiego kontekstu uzupełnić o współczesne fragmenty reportaży na temat danego regionu/kraju. To szczególnie ważne, gdy wśród rekomendowanych pozycji brakuje tekstów kultury spoza europejskiego kręgu kulturowego, co przełoży się na brak możliwości zrealizowania w pełni tak sformułowanego celu kształcenia.

Pełna realizacja natomiast przyczyni się pośrednio również do pogłębiania umiejętności odróżniania gatunków literackich, a także faktów od opinii i fikcji literackiej (realizowanej już w ramach zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej oraz w treściach dla klas VII–VIII w punkcie I. **Kształcenie literackie i kulturowe. 2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń: 4) dostrzega różnice między literaturą piękną a literaturą naukową, popularnonaukową, publicystyką i określa funkcje tych rodzajów piśmiennictwa; 5) rozpoznaje gatunki dziennikarskie: reportaż, wywiad, artykuł, felieton i określa ich podstawowe cechy**).

Odwołanie do wartości w punkcie I. **Kształcenie literackie i kulturowe 4. Rozwijanie zdolności dostrzegania wartości: prawdy, dobra, piękna, szacunku dla człowieka i kierowania się tymi wartościami** jest zbieżne z wartościami edukacji globalnej, w tym w szczególności dobra i szacunku dla człowieka, jest bezpośrednim odwołaniem do kształcenia dla wartości. Warto wprowadzać w tym zakresie pogłębione rozumienie szacunku nie tylko jako tolerancji, ale również akceptacji i empatii. Przy

jednoczesnym przedstawianiu innych osób warto odwoływać się do zasad Kodeksu obrazów i wiadomości nt. globalnego Południa, który jest wyrazem zrozumienia i szacunku dla ludzi i miejsc.

Punkt dotyczący rozwijania pasji poznawania świata (punkt IV. ***Samokształcenie. 1. Rozwijanie szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości***) to doskonała możliwość akcentowania perspektywy globalnej i wprowadzania aspektu międzykulturowości do nauczania. Wspierając budowanie postawy otwartości wśród młodych ludzi, warto włączyć do nauczania języka polskiego teksty kultury innych krajów czy narodów, szczególnie tych pozaeuropejskich, lub w ramach opowiadania historii włączać do programu analizę i interpretację historii opowydanych przez osoby z krajów globalnego Południa. Do tych celów można używać fragmentów reportaży lub tekstów informacyjnych, realizując jednocześnie treści nauczania dla klas IV–VI punkt I. ***Kształcenie literackie i kulturowe 1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: 3) rozpoznaje czytany utwór jako baśń, legendę, bajkę, hymn, przypowieść, mit, opowiadanie, nowelę, dziennik, pamiętnik lub powieść oraz wskazuje jego cechy gatunkowe; rozpoznaje odmiany powieści i opowiadania, np. obyczajowe, przygodowe, detektywistyczne, fantastycznaukowe, fantasy; oraz I. Kształcenie literackie i kulturowe. 2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń: 1) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny, publicystyczny lub reklamowy.*** Jednym z kluczowych zagadnień związanych z kształtowaniem kompetencji krytycznych i analizą informacji w zakresie edukacji globalnej jest umiejętność odróżniania faktów od opinii, do której odnosi się punkt I. ***Kształcenie literackie i kulturowe. 2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń: 6. odróżnia informacje o faktach od opinii.*** W ramach polecanych materiałów edukacyjnych znajdują się scenariusze, których celem jest praca w tym zakresie.

W ramach punktu III. ***Tworzenie wypowiedzi*** istotne jest wzmocnienie umiejętności wyróżniających edukację globalną, tj. zdobywania i przetwarzania informacji na temat zagadnień globalnych, które mogą stanowić element punktów III. ***Tworzenie wypowiedzi 1. Elementy retoryki. Uczeń: 4. dokonuje selekcji informacji*** oraz IV. ***Samokształcenie. Uczeń: 3. korzysta z informacji zawartych w różnych źródłach, gromadzi wiadomości, selekcjonuje informacje,*** a także z treści dla klas VII–VIII punkt I. ***Kształcenie literackie i kulturowe 2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń: 2. porządkuje informacje w zależności od ich funkcji w przekazie.***

Umiejętności kluczowe wpisane w definicję edukacji globalnej w zakresie kształtowania krytycznego myślenia mogą być realizowane w ramach punktów IV. ***Samokształcenie. Uczeń: 3. korzysta z informacji zawartych w różnych źródłach, gromadzi wiadomości, selekcjonuje informacje; 7. rozwija umiejętność krytycznej oceny pozyskanych informacji; oraz 9. rozwija umiejętności efektywnego posługiwania się technologią informacyjną oraz zasobami internetowymi i wykorzystuje te umiejętności do prezentowania własnych zainteresowań*** podstawy ze szczególnym uwzględnieniem globalnych współzależności, a także dla klas VII–VIII w ramach punktu IV. ***Samokształcenie. Uczeń: 8. rozwija umiejętność krytycznego myślenia i formułowania opinii.*** Ponadto można wzmocnić te punkty poprzez wyjście od umiejętności z zakresu komunikacji dotyczącej dostrzegania różnych punktów widzenia/ perspektyw.

W ramach wymagań dla klas VII–VIII warto włączyć edukację globalną, realizując punkty I. ***Kształcenie literackie i kulturowe 1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: 9. wykorzystuje w interpretacji utworów literackich odwołania do wartości uniwersalnych związane z postawami społecznymi, narodowymi, religijnymi, etycznymi i dokonuje ich hierarchizacji,*** odwołując się do postaw charakteryzujących edukację globalną (zgodnie z jej oficjalną definicją cytowaną we wstępie niniejszej publikacji), jak otwartość, szacunek, odpowiedzialność czy solidarność.

Warto również skorzystać z tematyki edukacji globalnej, realizując treści dla klas VII–VIII w punkcie IV. ***Samokształcenie. Uczeń: 4. uczestniczy w projektach edukacyjnych (np. tworzy różnorodne prezentacje, projekty wystaw, realizuje krótkie filmy z wykorzystaniem technologii multimedialnych),*** korzystając z holistycznego podejścia edukacji globalnej, która oprócz interesującej i niestandardowej tematyki pozwala na kształtowanie wymaganych, a opisanych powyżej, umiejętności. Dostępnych jest wiele materiałów organizacji pozarządowych polecanych w komentarzu, które mogą znacznie ułatwić i wesprzeć ten proces na poziomie dostarczania informacji oraz polecanych metod pracy, choćby w pracy metodą projektu.

Wśród lektur obowiązkowych i uzupełniających dla obydwu etapów IV–VI i VII–VIII warto zrównoważyć teksty o silnej europejskiej perspektywie innymi głosami i historiami przedstawianymi przez inne teksty kultury, np. z krajów globalnego Południa. Lekturami, których treść otwiera takie możliwości, są przede wszystkim: „Akademia pana Kleksa” Jana Brzechwy, „W pustyni i w puszczy” Henryka Sienkiewicza, „Księga dżungli” Josepha Rudyarda Kiplinga czy powieści Alfreda Szklarskiego.

Wybrane baśnie polskie i europejskie mogłyby zyskać pogłębioną analizę, gdyby przedstawiono również baśnie czy historie z kręgu pozaeuropejskiego (np. w ramach tekstów uzupełniających), tak aby realizować cel związany z ciekawością i poznawaniem świata. Warto również włączyć do analizy przedmiotowej kwestie związane z ubóstwem czy globalnymi nierównościami, które można przedstawić w ramach analizy i interpretacji, np. „Janko Muzykanta” Henryka Sienkiewicza.

W lekturach dedykowanych klasom VII–VIII w ramach realizacji celów edukacji globalnej można pogłębiać rozumienie wartości (takich jak szacunek, odpowiedzialność czy empatia) w ramach „Małego Księcia” Antoine’a de Saint-Exupéry’ego czy wybranych fragmentów „Ziela na kraterze” Melchiora Wańkowicza.

Realizacja celów edukacji globalnej podczas lekcji języka polskiego jest dodatkowo umocowana w opisie warunków i sposobów realizacji tego przedmiotu poprzez odwołanie do potrzeby poznawania świata oraz kultur, a także rozwijania ciekawości świata: *Klasy IV–VIII szkoły podstawowej to okres kształtowania sposobów poznawania świata i postaw wobec niego, poznawania kultury i jej wytworów, rozwijania umiejętności komunikowania się z innymi ludźmi, doskonalenia myślenia konkretnego oraz abstrakcyjnego. To również czas formowania indywidualnej osobowości i charakteru młodego człowieka oraz internalizacji systemu wartości, w tym szczególnie prawdy, dobra i piękna.*

Podstawa programowa do języka polskiego wspiera również *wychowanie do przyjmowania aktywnych postaw w życiu i brania odpowiedzialności za własne czyny* (punkt 9 warunków i sposobu realizacji), który bezpośrednio łączy się z zakresem edukacji globalnej na poziomie wartości (godność, sprawiedliwość), a także postaw (odpowiedzialność).

Wybrany polecany scenariusz zajęć:

- *Czy wszyscy ludzie są równi?*, scenariusz Instytutu Globalnej Odpowiedzialności. Link do scenariusza: <http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2017/11/Tomek.pdf>
Scenariusz wykorzystuje sytuację spotkania Tomka z powieści „Przygody Tomka na czarnym lądzie” z niewolnikiem jako punkt wyjścia do rozmowy o równości.

4.2. Język obcy

Lekcje języka obcego naturalnie łączą się z zagadnieniami edukacji globalnej, ponieważ tworzą możliwość porozumiewania się z innymi, ułatwiając bezpośredni kontakt między ludźmi. Zgłębiając inny język uczennice i uczniowie poznają odmienne sposoby opisywania rzeczywistości, uświadamiają sobie związek języka zarówno z geografią, historią świata, jak i kulturą danego kraju czy regionu (*IX.1 Uczeń posiada podstawową wiedzę o krajach, społeczeństwach i kulturach społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym, oraz o kraju ojczystym, z uwzględnieniem kontekstu lokalnego, europejskiego i globalnego*).

Edukacja globalna kładzie nacisk na odkrywanie złożoności rzeczywistości i podejmowanie prób jej dogłębnego zrozumienia w kontakcie z innymi. Znajomość języka obcego umożliwia taki kontakt bez zbędnych pośredników czy tłumaczeń, odnajdywanie wspólnych elementów pomiędzy swoją kulturą a innymi. Dzięki temu uczennice i uczniowie kształtują wrażliwość międzykulturową wyrażaną ciekawością i szacunkiem dla innych kultur (*z podstawy pkt IX.2 Uczeń posiada świadomość związku między kulturą własną i obcą oraz wrażliwość międzykulturową*).

Dodatkową motywacją do nauki i okazją do wykorzystania zdobytych umiejętności w praktyce są różnego rodzaju programy partnerstwa szkół z różnych krajów, wystawy czy spotkania z obcokrajowcami, które wyrażone są w pkt XI. *Uczeń współdziała w grupie (np. w lekcyjnych i pozalekcyjnych językowych pracach projektowych)*. Organizacje pozarządowe zajmujące się edukacją globalną mogą ułatwić kontakty z placówkami edukacyjnymi z krajów globalnego Południa, podzielić się doświadczeniami z partnerstwa szkół czy kontaktami do ciekawych osób, które można w szkole gościć.

4.3. Historia

Autorzy i autorki podstawy programowej do historii określają ogólny cel nauczania tego przedmiotu w następujący sposób: *zrozumieć dzień dzisiejszy, by współtworzyć wspólnotę wartości. Tych wartości, które przez wieki wyrażała najpełniej, nieustannie obecna w naszej historii, idea wolności*.

Wśród wartości, które kształtowane są podczas lekcji przedmiotowych, wiele jest spójnych z wartościami wymienionymi w definicji edukacji globalnej, są to:

sprawiedliwość, wolność, solidarność, odpowiedzialność, odwaga, krytycyzm, tolerancja, tożsamość, kultura. Warto również z perspektywy tych wartości postrzegać inne wymienione, jak patriotyzm, państwo czy naród.

W celach kształcenia spójne z zakresem edukacji globalnej są przede wszystkim te odnoszące się do umiejętności, jak II. Analiza i interpretacja historyczna. *1. Krytyczne analizowanie informacji uzyskanych z różnych źródeł (w tym kartograficznych), próba wyciągania z nich wniosków. 2. Lokalizacja w przestrzeni procesów, zjawisk i faktów historycznych przy wykorzystaniu map i planów w różnych skalach. 3. Rozróżnianie w narracji historycznej warstwy informacyjnej, wyjaśniającej i oceniającej. 4. Objaśnianie związków przyczynowo-skutkowych, analizowanie zjawisk i procesów historycznych. 5. Dostrzeganie potrzeby poznawania przeszłości dla rozumienia procesów zachodzących we współczesności.*

Kształcenie kompetencji krytycznych, a także analiza i interpretacja danych źródłowych (w tym poszukiwanie źródeł), to bardzo ważne umiejętności, które pomagają zdobywać i przetwarzać informacje dotyczące świata, a także dostrzegać różne punkty widzenia.

Do treści nauczania dla klasy IV warto włączyć elementy edukacji globalnej w punkty: *I. Elementy historii rodzinnej i regionalnej oraz III. Refleksja nad historią jako nauką.* W punkcie I warto zwrócić uwagę, że w społeczności szkolnej mogą znajdować się osoby z różnymi historiami rodzinnymi i korzeniami. Docenienie różnorodności rodzinnych historii i wskazanie wartości, jaką jest wspólnota, która w sposób równościowy traktuje wszystkich członków i członkinie bez względu na status ekonomiczny, społeczny czy miejsce pochodzenia. Takie podejście może okazać się szczególnie ważne w grupach różnorodnych kulturowo czy etnicznie, a także dowartościować różne punkty widzenia poprzez historie konkretnych osób, przyczyniając się do budowania postaw szacunku i otwartości.

W punkcie III, przedstawiając pracę historyków i historię jako naukę, warto odnieść się do kompetencji krytycznych, takich jak wybór źródeł, odróżnianie faktów od opinii czy samodzielne przetwarzanie informacji. Te umiejętności są kluczowe nie tylko dla rozumienia procesów historycznych, ale również dla kształtowania umiejętności komunikacyjnych i medialnych uczennic i uczniów.

W treściach nauczania dla klas V–VIII w punkcie *VIII. Wielkie odkrycia geograficzne. Uczeń:*

1) wyjaśnia przyczyny i ocenia wpływ odkryć geograficznych na życie społeczno-gospodarcze i kulturowe Europy oraz Nowego Świata;

2) umieszcza w czasie i przestrzeni wyprawy Krzysztofa Kolumba, Vasco da Gamy, Ferdynanda Magellana oraz sytuje w przestrzeni posiadłości kolonialne Portugalii i Hiszpanii

należałoby uzupełnić tę informację o współczesną ocenę wpływu odkryć geograficznych przez potomków rdzennej ludności tych miejsc, a także przedstawić historię tych kontynentów i krajów (choćby w minimalnym zakresie) z czasów przed wyprawami. Zalecamy również poddanie krytycznemu namysłowi wspólnie z uczennicami i uczniami nazywanie tych wypraw „odkryciami”, jak również definiowanie „cywilizacji” z wyłącznie europejskiej perspektywy. Dzięki takiej pracy nauczycielki i nauczyciele będą mogli wprowadzić globalną perspektywę, a także przedstawić inne, pozaeuropejskie perspektywy jako głosy w dyskusji w ocenie tych historycznych faktów.

W pozostałych punktach treści nauczania historia Polski jest przedstawiana głównie na tle europejskim, a niekiedy ze wskazaniem na związki z historią Stanów Zjednoczonych. Warto zatem realizując punkt **XXIII. Europa i świat w II połowie XIX i na początku XX wieku. Uczeń:**

3) wyjaśnia przyczyny, zasięg i następstwa ekspansji kolonialnej państw europejskich w XIX wieku;

4) wymienia nowe idee polityczne i zjawiska kulturowe, w tym początki kultury masowej i przemiany obyczajowe, w sposób szczególny zwrócić uwagę na ich globalny charakter, przekazując uczennicom i uczniom wiedzę o świecie i pozaeuropejskim kontekście procesów politycznych i społecznych, których konsekwencje dostrzegamy we współczesnym świecie. Szczególnie istotne jest sięgnięcie do przyczyn kolonialnej ekspansji oraz wyjaśnienie jej skutków (w tym również pojęcia neokolonializmu). Wiedza z tego zakresu, tworząc synergię z nauczaniem geografii na tym etapie edukacyjnym, daje możliwość włączenia edukacji globalnej i jej treści również z poziomu wiedzy.

Autorzy i autorki w warunkach i sposobach realizacji szczególną uwagę zwracają na dobór różnorodnych metod nauczania w procesie dydaktycznym: *Powinny to być zarówno klasyczne metody, jak: opis, pogadanka, dyskusja/debata czy wykład, jak i metody aktywizujące, oparte na działaniu, np. przygotowanie prezentacji kompu-*

terowych, zajęcia z tablicą interaktywną, tworzenie programów multimedialnych, filmy, praca z mapą, gry dydaktyczne, inscenizacje, przedstawienia.

W zidentyfikowanych powyżej punktach spójnych z zakresem edukacji globalnej innowacyjnych metod dydaktycznych dostarczają materiały przygotowane przez organizacje pozarządowe, które opierają się na aktywizujących metodach pracy z uczniami i uczniami, a jednocześnie dbają o naukę na poziomie wiedzy, umiejętności, a w dłuższej perspektywie procesu uczenia się o kształtowanie wartości i postaw przywoływanych we wstępie do nauczania tego przedmiotu.

4.4. Geografia

We wstępnym opisie przedmiotu dla klas IV–VIII znajdujemy bezpośrednie odniesienie do edukacji globalnej oraz edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju:

Geografia szkolna powinna umożliwiać uczniom rozumienie współczesnego świata, w tym dostrzeganie powiązań regionalnych i globalnych, wyjaśnianie dynamicznych przemian gospodarczych i społecznych oraz rozumienie ich przyczyn i skutków. Ma ona także prowadzić do zdobywania i pogłębiania przez ucznia wiedzy użytecznej w połączeniu z kształtowaniem umiejętności przydatnych w życiu codziennym. Geografia, w tym szczególnie zajęcia prowadzone w terenie, powinny przyczyniać się do zrozumienia sensu i warunków realizacji zasady zrównoważonego rozwoju (wyróżnienie – red.).

Tym samym edukacja globalna stanowi integralną część nauczania geografii w szkole podstawowej i stanowi fundament wiedzy uczennic i uczniów. Duże znaczenie przypisane zostało również zasadom zrównoważonego rozwoju. Autorki i autorzy nie precyzują w tym zapisie definicji tego pojęcia, ale należałoby zakładać odwołanie do przyjętej przez ONZ Agendy 2030 oraz Celów Zrównoważonego Rozwoju jako zobowiązania o charakterze globalnym, również dla Polski (o czym wspominamy we wstępie do niniejszej publikacji). Warto odnieść się również do art. 5 Konstytucji RP: *„Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolność i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwa obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju(wyróżnienie – red)”*.

Ponadto autorki i autorzy zwracają uwagę na integrację przedmiotu z *wiedzą o środowisku przyrodniczym z wiedzą społeczno-ekonomiczną i humanistyczną*, co wskazywać powinno na synergię pomiędzy celami kształcenia i treściami nauczania historii, języka polskiego czy przedsiębiorczości. Takie powiązania nie zostały jednak oznaczone w dokumencie, zatem pozostają one do decyzji nauczycielek i nauczycieli, a także autorek i autorów materiałów edukacyjnych (w tym podręczników). Podobny zapis powtórzony jest w celach kształcenia w punkcie I.8. *Integrowanie wiedzy przyrodniczej z wiedzą społeczno-ekonomiczną i humanistyczną*.

W celach kształcenia ogólnego *1. Wiedza geograficzna. 2. Poznanie wybranych krajów i regionów Polski i świata, ich głównych cech i składników; 3. Poznanie głównych cech środowiska geograficznego Polski, własnego regionu oraz najbliższego otoczenia – „małej ojczyzny”, a także wybranych krajów i regionów Europy oraz świata*.

Warto zwrócić uwagę, że równolegle z poznawaniem Polski i najbliższego otoczenia uczennice i uczniowie zdobędą wiedzę geograficzną dotyczącą świata, zatem proporcje tematyki regionalnej, krajowej i globalnej w treściach nauczania powinny odzwierciedlać ten zapis lub zapisy dotyczące kwestii globalnych powinny być traktowane w sposób rozszerzający.

Punkt I.6 celów kształcenia: *Identyfikowanie współzależności między elementami środowiska przyrodniczego i społeczno-gospodarczego oraz związków i zależności w środowisku geograficznym w skali lokalnej, regionalnej i globalnej* zgodnie z definicją edukacji globalnej zwraca uwagę na współzależności, czyli również przyczyny i skutki procesów, a także łączy poziom lokalny z globalnym, pokazując przez to siłę oddziaływania tych obszarów względem siebie.

Autorki i autorzy poświęcili oddzielny punkt w celach kształcenia praktycznemu zastosowaniu pozyskanej wiedzy i umiejętności II. *Umiejętności i stosowanie wiedzy w praktyce* wskazujący na integracyjną rolę przedmiotu, jakim jest geografia, również w zakresie umiejętności analitycznych, komunikacyjnych czy interpretacyjnych (formułowanie opinii, hipotez, refleksja). Szczególnie ważne są punkty:

- 4. Określanie związków i zależności między poszczególnymi elementami środowiska przyrodniczego, społeczno-gospodarczego i kulturowego, formułowanie twierdzenia o prawdziwościach, dokonywanie uogólnień.*
- 5. Ocenianie zjawisk i procesów społeczno-kulturowych oraz gospodarczych zachodzących w Polsce i w różnych regionach świata.*

6. *Stawianie pytań, formułowanie hipotez oraz proponowanie rozwiązań problemów dotyczących środowiska geograficznego.*
7. *Podejmowanie nowych wyzwań oraz racjonalnych działań prośrodowiskowych i społecznych.*
9. *Podejmowanie konstruktywnej współpracy i rozwijanie umiejętności komunikowania się z innymi.*
10. *Wykorzystywanie zdobytej wiedzy i umiejętności geograficznych w życiu codziennym.*

Dzięki tym zapisom w zakresie nauczania geografii znalazły się kluczowe dla edukacji globalnej umiejętności, takie jak analiza procesów i współzależności globalnych, krytyczne myślenie, formułowanie opinii, poszukiwanie rozwiązań czy wreszcie podejmowanie świadomych decyzji dotyczących wyzwań globalnych. Ponadto perspektywa umiejętności jest doskonałym punktem wyjścia do tworzenia synergii pomiędzy geografią i innymi przedmiotami.

W celach kształcenia w punkcie III określającym postawy znajdujemy odniesienie do edukacji globalnej, szczególnie w punktach **3. Przyjmowanie postawy szacunku do środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz rozumienie potrzeby racjonalnego w nim gospodarowania;**

6. *Kształtowanie pozytywnych – emocjonalnych i duchowych – więzi z najbliższym otoczeniem, krajem ojczystym, a także z całą planetą Ziemią;*
8. *Rozwijanie postawy współodpowiedzialności za stan środowiska geograficznego, kształtowanie ładu przestrzennego oraz przyszłego rozwoju społeczno-kulturowego i gospodarczego „małej ojczyzny”, własnego regionu i Polski;*
9. *Przełamywanie stereotypów i kształtowanie postawy szacunku, zrozumienia, akceptacji i poszanowania innych kultur przy jednoczesnym zachowaniu poczucia wartości dziedzictwa kulturowego własnego narodu i własnej tożsamości.*

Budowanie postawy szacunku wobec ludzi, kultur, a także przyrody wiąże się zarówno z Kodeksem obrazów i wiadomości dot. krajów globalnego Południa, ale także z podstawą otwartości i poszanowania różnorodności na świecie. Kluczowe jest również rozumienie otoczenia nie tylko jako środowiska naturalnego, ale też

ludzi i kultury, gdyż poprzez te punkty w zakres geografii zostaje włączona również edukacja międzykulturowa czy elementy edukacji antydyskryminacyjnej.

W zaproponowanych przez autorki i autorów treściach nauczania została jednak zidentyfikowana pewna niespójność dotycząca proporcji treści lokalnych i globalnych. Proponowane treści są przedstawione w dość tradycyjny sposób z podziałem na kontynenty, a poszczególne punkty nie stwarzają możliwości, aby budować pomiędzy nimi sieć współzależności. Trudne zatem z tej perspektywy wydaje się realizowanie punktów dotyczących kształtowania postaw jak *XV. Wybrane problemy i regiony geograficzne Afryki: położenie Afryki i jego wpływ na cyrkulację powietrza i rozmieszczenie opadów atmosferycznych; strefowość klimatyczno-roślinno-glebową; warunki gospodarowania człowieka w strefie Sahelu – problem zachowania równowagi ekologicznej; rozwój turystyki w Kenii; rolnictwo żarowo-odłogowe i nowoczesne plantacje w Afryce Zachodniej; przyczyny niedożywienia w Etiopii; tradycyjna i nowoczesna gospodarka w Afryce. Uczeń: 8) przełamuje stereotypy w postrzeganiu Afryki; czy XVI. Wybrane problemy i regiony geograficzne Ameryki Północnej i Południowej: rozciągłość południkowa i ukształtowanie powierzchni; północna granica upraw i lasów w Kanadzie; cyklony i powódzie w Ameryce Północnej; problemy zagospodarowania Amazonii; sytuacja rdzennej ludności; slumsy w wielkich miastach; megalopolis; Dolina Krzemowa jako przykład technopolii; znaczenie gospodarcze Stanów Zjednoczonych w świecie. Uczeń: 9) wyjaśnia przyczyny i ocenia zjawisko marnowania się ogromnych ilości pożywienia na przykładzie Stanów Zjednoczonych.*

Ponadto w warunkach i sposobach realizacji zaproponowano realizowanie punktów dotyczących innych kontynentów niż Europa dopiero w VIII klasie, przy jednej godzinie tygodniowo na realizację. Tak rozplanowane treści nie przyczynią się do zrozumienia współzależności globalnych w myśl definicji edukacji globalnej, a także hasła „myśl globalnie, działaj lokalnie”.

W warunkach i sposobach realizacji zamieszczono wskazanie, aby kompleksowo podchodzić do kwestii związanych z przedstawianiem współzależności i złożoności procesów (co zostało kilkakrotnie powtórzone): *Jest przy tym niezwykle istotne, aby ukazując dane zjawisko lub proces geograficzny na dobrze dobranym, poglądowym przykładzie, nie ograniczać jego występowania do tego jednego miejsca, ale dokonywać jak najczęściej tzw. transferu, to jest szukania i wskazywania na mapie innych miejsc, w których ono również występuje. Zapobie-*

gnie to także tzw. stygmatyzacji miejsc i błędnemu, stereotypowemu myśleniu (np. że żywność marnuje się tylko w Stanach Zjednoczonych, a niedożywienie występuje jedynie w Etiopii). Treści z zakresu geografii regionalnej powinny być okazją do określania wzajemnych relacji przyroda – człowiek oraz służyć rozwijaniu myślenia geograficznego, szczególnie myślenia przyczynowo-skutkowego, dotyczącego poznawania związków i zależności zachodzących:

- 1) w samym środowisku przyrodniczym;*
- 2) między warunkami naturalnymi i gospodarką człowieka;*
- 3) w gospodarce i życiu społeczno-kulturowym na poznawanych obszarach.*

Autorki i autorzy zwracają także szczególną uwagę na metody dydaktyczne stosowane podczas nauki geografii i podkreślają: *Istotne jest odejście od metod podających i przejście do kształcenia poszukującego. Najbardziej kształcącymi metodami nauczania są te, które aktywizują ucznia, umożliwiając mu konstruowanie wiedzy przez samodzielne obserwowanie, analizowanie, porównywanie, wnioskowanie, ocenianie, projektowanie i podejmowanie działań sprzyjających rozwiązywaniu problemów.*

Aby zrealizować cele kształcenia określone przez ustawodawcę, warto sięgnąć do zasobów edukacji globalnej. W materiałach proponowanych przez organizacje pozarządowe przedstawione są zagadnienia związane ze stereotypami czy aktywnymi postawami uczennic i uczniów bazujące na ich własnych doświadczeniach oraz odnoszące się do aktualnych wyzwań globalnych. Materiały te w przystępny sposób łączą również perspektywę lokalną, krajową, europejską i globalną. Stosowanie ich jest możliwe dzięki zapisowi: *Wyartykułowane treści wskazują dość szeroko na zagadnienia, których dotyczy może materiał realizowany podczas zajęć – daje to nauczycielowi pewną swobodę w doborze szczegółowych treści zajęć* w warunkach i sposobach realizacji. Warto również na wcześniejszym niż VIII klasa szkoły podstawowej etapie pokazywać uczennicom i uczniom różnorodność świata, tak aby przyczyniać się do budowania w nich postawy ciekawości i otwartości.

Wybrane polecane scenariusze zajęć:

- *Jaś i Małgosia: Zrównoważony rozwój, Zrozum świat. Materiały z zakresu edukacji globalnej dla szkół podstawowych. Wersja rozszerzona.*, Instytut Globalnej Odpowiedzialności.

Scenariusz wraz z kartami pracy znajduje się na stronach 108–112 publikacji:

http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2014/03/IGO_zrozum-swiat_rozszerzona.pdf

Scenariusz przybliży uczniom i uczniom ideę zrównoważonego rozwoju oraz przybliży zasady odpowiedzialnej konsumpcji (w tym wypadku zasady 4R).

- *Nauka idzie w las, Postaw na rozwój. Zrównoważony!*, Ośrodek Działań Ekologicznych Źródła.

Scenariusz wraz z kartami pracy znajduje się na stronach 47–53 publikacji:

<http://www.globalna.edu.pl/pliki/postaw-na-rozwoj-zrownowazony.pdf>

Scenariusz na dwie jednostki lekcyjne ma na celu zapoznanie się uczennic i uczniów z problemem wylesiania oraz z jego społecznymi i przyrodniczymi skutkami.

- *Ciepło, ciepłej, gorąco. Wprowadzenie do zmian klimatu, Postaw na rozwój. Zrównoważony!*, Ośrodek Działań Ekologicznych Źródła.

Scenariusz wraz z kartami pracy znajduje się na stronach 31–34

publikacji: **<http://www.globalna.edu.pl/pliki/postaw-na-rozwoj-zrownowazony.pdf>**

Scenariusz na dwie jednostki lekcyjne jest wprowadzeniem do zagadnień związanych ze zmianami klimatu, wyjaśnia podstawowe pojęcia i procesy.

- *Świat za 50 lat. Prognozowane skutki ocieplenia klimatu, Postaw na rozwój. Zrównoważony!*, Ośrodek Działań Ekologicznych Źródła.

Scenariusz wraz z kartami pracy znajduje się na stronach 35–39 publikacji:

<http://www.globalna.edu.pl/pliki/postaw-na-rozwoj-zrownowazony.pdf>

Scenariusz na dwie jednostki lekcyjne ma na celu uświadomienie uczniom i uczniom prognozowanych skutków społeczno-polityczno-przyrodniczych zmian klimatu.

- *Nasz szkolny ogródek, czyli uprawiamy warzywa*, Instytut Globalnej Odpowiedzialności.

Link do scenariusza: **<http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2017/11/ogrodek.pdf>**

Scenariusz stanowi przygotowanie ogródka szkolnego oraz analizę tego eksperymentu edukacyjnego pod kątem współpracy w grupie i przyjmowania odpowiedzialności za zadanie przez uczennice i uczniów

4.5. Wiedza o społeczeństwie

Autorzy i autorki podstawy programowej dla przedmiotu wiedza o społeczeństwie określili go jako przedmiot interdyscyplinarny łączący w sobie nauki społeczne oraz humanistyczne. Dostrzegają również w jego celach i treściach kształtowanie podstaw obywatelskich uczennic i uczniów.

Postawy te można kształtować również w zakresie globalnego obywatelstwa, które jest jednym z ważnych pojęć w kontekście krytycznej edukacji globalnej inspirowanej koncepcją Vanessa Andreotti⁷. Nakreślając cele przedmiotu w kręgach środowiskowych został również wymieniony krąg międzynarodowy, jako ten najszerszy, ale pozostający w optyce zagadnień przedmiotowych.

W celach kształcenia – wymaganiach ogólnych warto zwrócić uwagę na punkty I. Wiedza i rozumienie. *Uczeń: 2) uzasadnia znaczenie procedur demokratycznych i stosuje je w życiu szkoły oraz grup, w których uczestniczy; 3) wyjaśnia znaczenie aktywności obywatelskiej; 5) ma podstawową wiedzę na temat praw człowieka, środków masowego przekazu oraz wybranych spraw międzynarodowych.* Są one spójne z definicją edukacji globalnej, gdyż odnoszą się do zakresu edukacji obywatelskiej, a także tematyki edukacji globalnej jaką jest demokracja i prawa człowieka. Ponadto rozumienie aktywności obywatelskiej jako podejmowania działań na rzecz wspólnoty na poziomie lokalnym jest również spójne z działaniami proponowanymi przez edukację globalną w myśl hasła „myśl globalnie, działaj lokalnie”, a także glokalnością (tzn. łąčeniem obydwu wymiarów) obywatelskich inicjatyw.

W zakresie umiejętności autorzy i autorki skupili się na wykorzystaniu i tworzeniu informacji. Szczególnie w punkcie II. *Wykorzystanie i tworzenie informacji. Uczeń: 1) znajduje informacje na temat życia społecznego, w tym publicznego;* dostrzegamy spójne z definicją edukacji globalnej skupienie na kształtowaniu umiejętności analizy informacji (w szczególności tych medialnych) a także ich zdobywanie i weryfikację. Jest to szczególnie ważne w czasach szumu informacyjnego oraz częstych przypadków niezawerifikowanych informacji rozpowszechnianych za pomocą nowych mediów.

⁷ Więcej nt. nurtów edukacji globalnej w publikacji: M. Kuleta-Hulboj, M. Gontarska (red.), *Edukacja globalna. Polskie konteksty i inspiracje*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2015

III. Rozumienie siebie oraz rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów. Uczeń: 3) wyjaśnia związek między godnością a prawami, które mu przysługują; 4) przedstawia własne prawa i obowiązki; 5) powiększa treść własnej tożsamości lokalnej, regionalnej, etnicznej i obywatelskiej; 6) rozpoznaje przypadki łamania praw w swoim otoczeniu; 7) argumentuje zasadność postaw obywatelskich – m.in. odpowiedzialności, troski o dobro wspólne i tolerancji; 8) rozpoznaje problemy najbliższego otoczenia i szuka ich rozwiązań.

W powyższych punktach nie znajdujemy bezpośredniego odniesienia do kwestii globalnych, ale odwołują się one do wartości, jak godność i tolerancja, a także postawy odpowiedzialności, które są wpisane w definicję edukacji globalnej. Warto również zauważyć, że definiowanie własnej tożsamości także w zakresie obywatelskim powinno wprowadzać nie tylko zakres treści lokalnych czy narodowych, ale również międzynarodowych/globalnych zgodnie z założeniami poczynionymi przez autorów i autorki podstawy.

Umiejętności wpisane w zakres punktu **IV. Komunikowanie i współdziałanie** są związane z ideą edukacji globalnej – współpracy z innymi i współdziałania w życiu społecznym, które warunkują podejmowanie działań przywołane powyżej. Warto również zwrócić uwagę, że współpraca jest ściśle związana ze skutecznymi formami komunikacji oraz asertywnego zachowania, co wyposaża uczennice i uczniów w narzędzia do budowania społecznych relacji.

W treściach nauczania warto zwrócić uwagę na poziom umiejętności określony w punkcie I.

Spółeczna natura człowieka. Uczeń: 2) przedstawia zasady komunikowania się; wyjaśnia zasady skutecznej autoprezentacji – kształtowania swojego wizerunku; 3) wymienia cechy grup społecznych; charakteryzuje grupę koleżeńską i grupę nastawioną na realizację określonego zadania; uzasadnia, że efektywna współpraca przynosi różne korzyści; przedstawia różne formy współpracy w grupie; 4) rozpoznaje sytuacje wymagające podjęcia decyzji indywidualnej i grupowej; wyjaśnia i stosuje podstawowe sposoby podejmowania wspólnych decyzji; 5) podaje przykłady trudnych społecznie sytuacji, w których należy zachować się asertywnie; uzasadnia, że można zachować dystans wobec nieaprobowanych przez siebie zachowań innych ludzi lub przeciwstawić się im; przedstawia różne formy zachowań asertywnych; 6) uzasadnia, że konflikt w grupie może wynikać z różnych przyczyn (sprzeczne interesy, inne cele); przedstawia sposoby rozwiązywania konfliktów oraz analizuje ich zalety i wady.

W zakresie edukacji globalnej znajdują się zarówno kompetencje komunikacyjne, umiejętność dostrzegania i rozumienia różnych perspektyw, a także rozwiązywania konfliktów poprzez formułowanie opinii z szacunkiem. Kształtowaniu takich umiejętności sprzyja praca metodami skupionymi na dialogu, a także skoncentrowanych na uczennicach i uczniach. Wszelkie dialogiczne formy pracy oraz prowadzenie dyskusji w ramach zajęć lekcyjnych sprzyja refleksji i pogłębionej analizie wyzwań globalnych.

Wśród treści nauczania szczegółowo opisany został punkt IV. *Prawa człowieka*, które są jednym z kluczowych tematów edukacji globalnej. W opisie punktu łączony jest odniesienie do wartości edukacji globalnej – godności i wolności. Omówienie działalności instytucji międzynarodowych (Organizacja Narodów Zjednoczonych) i krajowych (Rzecznik Praw Dziecka Rzecznik Praw Obywatelskich), jak również roli organizacji pozarządowych działających w zakresie ochrony praw człowieka stanowi poszerzenie horyzontów myślowych uczennic i uczniów oraz zapewnia wymiar międzynarodowy tej tematyce.

Punkt pogłębiający tę tematykę XII. *Sprawy międzynarodowe* jest opisany zdawkowo skupiając się na Organizacji Narodów Zjednoczonych, Pakcie Transatlantyckim oraz Unii Europejskiej. Warto jednak zwrócić uwagę na podpunkt XII 5) *uczeń formułuje sądy w sprawach wybranych problemów społecznych współczesnego świata; rozważa propozycje działań w kierunku poprawy warunków życia innych ludzi na świecie*. Realizacja tego punktu powinna odbywać się w ramach realizacji treści z zakresu edukacji globalnej i zgodnie z określonymi w jej definicji wyzwaniami globalnymi, jak: zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa na świecie, poprawa jakości życia w krajach globalnego Południa, ochronę praw człowieka, zapewnienie zrównoważonego rozwoju, budowanie partnerskich relacji gospodarczych i społecznych pomiędzy krajami globalnej Północy i globalnego Południa. Rekomendujemy poświęcenie temu punktowi nie tylko odrębnych jednostek lekcyjnych, ale również przedstawianie go jako kontekstu do wymiaru lokalnego, regionalnego i narodowego opisanych w podstawie programowej znacznie bardziej szczegółowo.

Wybrane polecane scenariusze zajęć:

- *Biedni i bogaci, Zrozum świat. Materiały z zakresu edukacji globalnej dla szkół podstawowych. Wersja rozszerzona*, Instytut Globalnej Odpowiedzialności. Scenariusz wraz z kartami pracy znajduje się na stronach 135–139 publikacji:

http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2014/03/IGO_zrozum-swiat_rozszerzona.pdf

Celem scenariusza jest rozumienie przez uczennice i uczniów jak sytuacja ekonomiczna, w tym nierówności społeczne, wpływają na jakość życia ludzi w poszczególnych krajach.

- *Głodni wiedzy: 10 mitów na temat głodu, Zrozum świat. Materiały z zakresu edukacji globalnej dla szkół podstawowych. Wersja rozszerzona.*, Instytut Globalnej Odpowiedzialności.

Scenariusz wraz z kartami pracy znajduje się na stronach 103-106 publikacji:

http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2014/03/IGO_zrozum-swiat_rozszerzona.pdf

Scenariusz koncentruje się wokół przyczyn głodu na świecie i przedstawia wagę indywidualnych wyborów na losy świata.

- *Kto ile zarabia?, Zrozum świat. Materiały z zakresu edukacji globalnej dla szkół podstawowych. Wersja rozszerzona*, Instytut Globalnej Odpowiedzialności.

Scenariusz wraz z kartami pracy znajduje się na stronach 122–128 publikacji:

http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2014/03/IGO_zrozum-swiat_rozszerzona.pdf

Scenariusz pokazuje kwestie równości i sprawiedliwości na przykładzie zawodów i wynagrodzeń.

- *Jestem obywatelem/ obywatelką świata, Zrozum świat. Materiały z zakresu edukacji globalnej dla szkół podstawowych. Wersja rozszerzona*, Instytut Globalnej Odpowiedzialności.

Scenariusz wraz z kartami pracy znajduje się na stronach 141–143 publikacji:

http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2014/03/IGO_zrozum-swiat_rozszerzona.pdf

4.6. Matematyka

Umiejętności kształcone w ramach lekcji matematyki są niezbędne do funkcjonowania w dzisiejszym świecie. *Podjęmowanie właściwych decyzji, organizacja własnych działań czy precyzyjne porozumiewanie się często są niemożliwe bez umiejętności matematycznych.*

Tematami globalnymi można wypełnić wiele z punktów podstawy programowej. Pierwszym, ważnym, działem jest statystyka opisowa (*pkt XIII. Elementy statystyki opisowej, dla klas VII-VIII pkt XIII Odczytywanie danych i elementy statystyki opisowej*). Umiejętności odczytywania danych prezentowanych w formach tabel, diagramów, wykresów oraz ich właściwej interpretacji czy liczenia średniej arytmetycznej mogą być kształcone na przykładach danych dotyczących globalnych wyzwań. Może to być punkt wyjścia do dalszych rozważań, *dostrzegania regularności, podobieństw oraz analogii i formułowania wniosków na ich podstawie* (pkt VI.2 Rozumowanie i argumentacja).

Wreszcie wszystkie obliczenia praktyczne (pkt XII podstawy programowej) mogą być wypełnione treściami edukacji globalnej. Obliczenia procentowe (pkt 1 i 2) mogą być wykonywane w ramach tematu Sprawiedliwego Handlu, a odczytywanie temperatur (pkt 5) posłużyć do rozmów o globalnym ociepleniu i zmianach klimatycznych.

Warto zwrócić uwagę na różne systemy pomiaru na świecie, na różną rachubę czasu – chociażby kalendarz muzułmański lub żydowski.

Wybrany polecany scenariusz zajęć:

- *Odczytywanie danych statystycznych, scenariusz w publikacji Ścieżki rozwoju*, Fundacja Kultury Chrześcijańskiej ZNAK. Link do publikacji:

http://www.etyczne.pl/files/sciezki_II.pdf

Scenariusz znajduje się na str. 9–13.

Scenariusz wykorzystuje różnorodne dane globalne do ćwiczenia ich odczytywania w różnych formach (diagramu słupkowego, kołowego, wykresu)

4.7. Przyroda

Analizując wymagania ogólne celów kształcenia do nauczania przyrody pod względem punktów zbieżnych z edukacją globalną, warto zwrócić uwagę na punkt *II. Umiejętności i stosowanie wiedzy w praktyce. 7. Dostrzeganie zależności występujących między poszczególnymi składnikami środowiska przyrodniczego, jak również między składnikami środowiska a działalnością człowieka.*

Rozumienie globalnych współzależności, w tym wpływu człowieka na środowisko a środowiska na życie ludzi, jest niezbędnym elementem edukacji globalnej, który pozwala uczennicom i uczniom dostrzec swoją rolę zarówno w tworzeniu globalnych wyzwań, np. poprzez niezrównoważone zużywanie zasobów, jak i poszukiwaniu rozwiązań. Warto zwrócić uwagę na zmiany, jakie wprowadza człowiek do środowiska – migracje gatunków zwierząt i roślin (do Polski), zagrożone wyginięciem gatunki (lub wymarte).

Punkt III. **Kształtowanie postaw – wychowanie** również zawiera wiele stycznych z celami edukacji globalnej. Właściwe postawy są niezbędne do wzięcia współodpowiedzialności za świat, w którym żyjemy. Do tego trzeba **rozwinąć wrażliwość na wszelkie przejawy życia** (podpunkt 5). Należy pamiętać, że pracując z wrażliwością, trzeba wzmacniać umiejętności empatycznego współodczuwania, a nie uczucia litości i współczucia, które nie wiążą się z solidarnością. Podpunkt 7 opisuje kolejne kroki **przymiowania postaw współodpowiedzialności za stan środowiska przyrodniczego** – od wrażliwości na piękno natury i estetykę zagospodarowania okolicy, poprzez znajomość właściwych zachowań w środowisku przyrodniczym, po świadome działania na rzecz środowiska lokalnego i poczucie współodpowiedzialności za stan najbliższego otoczenia. Te etapy są zbieżne z modelem uczenia się w ramach edukacji globalnej. Wiedza, wartości, postawy i umiejętności są podstawami do świadomego działania. Warto przypominać uczniom zasadę „myśl globalnie, działaj lokalnie”, dzięki której działania na rzecz lokalnego środowiska zyskają dodatkowy wymiar.

W ramach tego samego punktu III. podpunkt 6. **Doskonalenie umiejętności w zakresie komunikowania się, współpracy i działania oraz pełnienia roli lidera w zespole** odnosi się do umiejętności kluczowych w działaniach edukacji globalnej, która nastawiona jest na wzmacnianie kompetencji komunikacyjnych uczennic i uczniów. Wśród nich zwłaszcza współpracy i byciu liderką/em zespołu, w którym docenia się i wykorzystuje różnorodne kompetencje członkiń i członków.

Metodologią, której elementy wykorzystuje się w edukacji globalnej, a która mogłaby być wykorzystywana podczas zajęć przyrody, jest pedagogika zabawy (ang. *outdoor pedagogy*) bazująca na doświadczaniu świata (poprzez spacer po lesie, parku, badanie najbliższej okolicy), a następnie wspólnej refleksji. Podobne wskazówki znajdują się w warunkach realizacji lekcji przyrody, gdzie położony jest nacisk na **metody aktywizujące ucznia, które umożliwiają obserwację środowi-**

ska, badanie zjawisk i procesów charakterystycznych dla miejsca zamieszkania oraz doskonałą umiejętność komunikowania się. Pracując w grupach, uczeń kształtuje umiejętność współpracy i komunikowania się, przyjmowania na siebie roli lidera.

Wybrane polecane scenariusze zajęć:

- *Nabici w butelkę, Postaw na rozwój. Zrównoważony!*, Ośrodek Działań Ekologicznych Źródła.
Scenariusz wraz z kartami pracy znajduje się na stronach 60–63 publikacji:
<http://www.globalna.edu.pl/pliki/postaw-na-rozwoj-zrownowazony.pdf>
Scenariusz ma na celu uświadomienie uczniom i uczniom negatywnych stron butelkowania wody.
- *Co, kiedy, gdzie i z kim jem? – na co i jaki mam wpływ?*, Instytut Globalnej Odpowiedzialności
Link do scenariusza: **<http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2017/11/jem.pdf>**
Scenariusz inspirowany metodą dociekań filozoficznych pozwala uczniom i uczniom przedyskutować strefę ich wpływu w tematyce produkcji i konsumpcji żywności.

4.8. Biologia

Wymagania ogólne celów kształcenia nauczania biologii są w wielu miejscach zbieżne z tematyką realizowaną w ramach zajęć edukacji globalnej. Punkt VI. *Postawa wobec przyrody i środowiska* w podpunkcie 2) *uczeń prezentuje postawę szacunku wobec siebie i wszystkich istot żywych* odwołuje się do wartości kluczowej w koncepcji edukacji globalnej. Warto rozumieć szacunek szerzej niż tylko zwykłą tolerancję innych, jako empatię i zrozumienie różnorodności. Przedstawiając ludzi czy miejsca inne od tych na co dzień znanych uczniom i uczniom, warto posłużyć się wskazówkami Kodeksu Obrazów i Wiadomości na temat globalnego Południa, które pomagają poznawać ludzi i miejsca z należnym im szacunkiem.

Kolejny podpunkt w ramach punktu VI. 3) *(uczeń) opisuje i prezentuje postawę i zachowania człowieka odpowiedzialnie korzystającego z dóbr przyrody* daje okazję do rozmowy m.in. o zmianach klimatycznych, odpowiedzialnym korzystaniu z zasó-

bów naturalnych, które zebrane są w stworzonych przez ONZ Celach Zrównoważonego Rozwoju (Cele 6, 14, 15). Warto zaznajomić uczennice i uczniów z podejściem społeczności międzynarodowej do współczesnych globalnych wyzwań, wskazując na interdyscyplinarność celów i konieczność wspólnego działania na wielu polach, aby zbliżyć się do ich osiągnięcia.

Tematyka zrównoważonego rozwoju może być pogłębiona w klasie VIII w ramach punktu VII. wymagań szczegółowych. ***Ekologia i ochrona środowiska. Uczeń: 9) przedstawia odnawialne i nieodnawialne zasoby przyrody oraz propozycje racjonalnego gospodarowania tymi zasobami zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.***

Punkt VIII dotyczący ***zagrożeń różnorodności biologicznej*** jest szansą na zgłębianie tematyki zrównoważonego rozwoju oraz współzależności różnych elementów ekosystemów, na które człowiek poprzez swoją działalność nieustannie wpływa. Kolejne podpunkty pomagają rozwijać wiedzę, podając i analizując przykłady wpływu człowieka na różnorodność biologiczną (podpunkty 2 i 3), a następnie uzasadniając konieczność jej ochrony, w tym form ochrony w Polsce (podpunkty 4 i 5). Warto zapewnić uczennicom i uczniom przykłady nie tylko z Polski czy naszego kontynentu, ale i innych miejsc na świecie. Istnieje wiele materiałów organizacji pozarządowych zawierających ciekawe przykłady, opatrzone zdjęciami i/lub filmami ukazujące wpływ działalności człowieka na różnorodność biologiczną na danym terenie. Przykładem mogą być rośliny hodowane na biopaliwa czy kopalnie intensywnie wydobywające metale szlachetne i minerały – znajdujące się w krajach globalnego Południa. Warto zwrócić uwagę, że popyt na te produkty napędzany jest przez konsumpcję w krajach wysoko uprzemysłowionych.

Warunki realizacji lekcji biologii w szkole podstawowej zawierają zachętę do organizacji zajęć na świeżym powietrzu, w terenie, aby umożliwić uczennicom i uczniom naukę treści związanych z różnorodnością organizmów i ekologią w praktyce. Takie podejście może być zrealizowane przy wykorzystaniu elementów popularnej w edukacji globalnej metodologii pedagogiki zabawy. Dzięki prostym zadaniom realizowanym na zewnątrz, poza klasą, uczennice i uczniowie uczą się być uważniejszymi obserwatorami i obserwatorami przyrody, wykorzystywać różne zmysły do jej poznawania, a dzięki poprowadzonej wspólnej refleksji kształtują umiejętności współpracy i komunikacji w grupie.

Wybrany polecany scenariusz zajęć:

- *Daleko od wody, Postaw na rozwój. Zrównoważony!*, Ośrodek Działań Ekologicznych Źródła.

Scenariusz wraz z kartami pracy znajduje się na stronach 54–59 publikacji:

<http://www.globalna.edu.pl/pliki/postaw-na-rozwoj-zrownowazony.pdf>

Scenariusz na dwie jednostki lekcyjne m na celu uświadomienie znaczenia wody w życiu codziennym, ukazanie problemów z dostępem do wody pitnej na przykładzie Ghany i motywowanie do oszczędzania wody

4.9. Chemia

W podstawie programowej zaakcentowano wagę eksperymentalnego charakteru tego przedmiotu. Uczennice i uczniowie mają nie tylko projektować i przeprowadzać doświadczenia chemiczne, ale też interpretować ich wyniki i formułować wnioski do identyfikowania i rozwiązywania problemów. Elementy edukacji globalnej wprowadzać można podczas omawiania praktycznego wymiaru przeprowadzanych eksperymentów (*pkt II Rozumowanie i zastosowanie nabytej wiedzy do rozwiązywania problemów*), zwłaszcza ich wpływu na środowisko naturalne (*pkt II.2 uczeń wskazuje na związek właściwości różnorodnych substancji z ich zastosowaniami i ich wpływem na środowisko naturalne*) i konieczności jego ochrony (*pkt II.3 respektuje podstawowe zasady ochrony środowiska*). Temat tlenu, wodoru i ich związków chemicznych (pkt IV szczegółowych celów kształcenia) daje możliwości do rozmowy o zanieczyszczeniach powietrza w Polsce i na świecie – ich *źródłach, rodzajach, skutkach oraz sposobach przeciwdziałania* (pkt IV.10). Zanieczyszczenie powietrza zostało w 2016 roku uznane przez Światową Organizację Zdrowia za jedną z najczęstszych przyczyn śmierci wśród ludzi na całym świecie, odpowiedzialną za około 6,5 mln zgonów w 2012 roku, zwłaszcza wśród ludzi najbiedniejszych, którzy są najbardziej narażeni na mieszkanie i pracę na zanieczyszczonych terenach. Ostatnio szeroko dyskutowanym stał się temat niskiej emisji i skutków jej braku w postaci 40 tys. zgonów mieszkańców naszego kraju rocznie. Tutaj można porównywać wyniki zanieczyszczonego powietrza z różnych państw Europy i świata. Temat ten łączy się również z zagadnieniem kwaśnych opadów (*pkt VI.8 wodorotlenki i kwasy. Uczeń: analizuje proces powstawania i skutki kwaśnych opadów; proponuje sposoby ograniczające ich powstawanie*).

4.10. Fizyka

Fizyka w szkole podstawowej ma na celu *rozbudzenie zainteresowania zjawiskami otaczającego świata oraz kształtowanie ciekawości poznawczej przejawiającej się w formułowaniu pytań i szukaniu odpowiedzi z wykorzystaniem metodologii badawczej (pkt 1 Wymagania przekrojowe. Uczeń: 1) wyodrębnić z tekstów, tabel, diagramów lub wykresów, rysunków schematycznych lub blokowych informacje kluczowe dla opisywanego zjawiska bądź problemu; ilustruje je w różnych postaciach)*. Może wyrobić w uczniach i uczennicach *na-
wyk poszerzania wiedzy, korzystania z materiałów źródłowych i bezpiecznego eksperymentowania (pkt IV wymagań ogólnych Postępowanie się informacjami pochodzącymi z analizy materiałów źródłowych, w tym tekstów popularno-naukowych)*.

W ramach omawiania bloku poświęconego elektryczności można omówić z uczniami i uczniami temat odnawialnych i nieodnawialnych źródeł energii w kontekście zmian klimatycznych i kończących się światowych zasobów (*pkt. VI. 11 Elektryczność. Uczeń wyróżnia formy energii, na jakie jest zamieniana energia elektryczna: wskazuje źródła energii elektrycznej i odbiorniki*). Warto poruszyć zagadnienie bezpieczeństwa energetycznego Polski i innych państw i prób poprawy tej sytuacji.

Wybrany polecany scenariusz zajęć:

- *Energia Ziemi, Postaw na rozwój. Zrównoważony!*, Ośrodek Działań Ekologicznych Źródła.

Scenariusz wraz z kartami pracy znajduje się na stronach 42–46 publikacji:

<http://www.globalna.edu.pl/pliki/postaw-na-rozwoj-zrownowazony.pdf>

Scenariusz na dwie jednostki lekcyjne ma na celu uświadomienie uczennicom i uczniom, skąd pochodzi energia, jakie są jej źródła, a także w jak wielu miejscach na świecie jest ona wciąż trudno dostępna.

4.11. Muzyka

Muzyka to szczególna dziedzina sztuk pięknych, ponieważ *„przyczynia się do kształtowania osobowości młodego człowieka otwartego na świat i wyzwania, które niesie współczesność”*.

Pierwsze doświadczenia uczniów i uczennic z wiedzą o kulturze muzycznej i światowym dziedzictwie kulturowym mogą pokazać im związek muzyki z globalnymi procesami, np. migracją ludności i następującym dzięki niej wzbogacaniu dotychczasowych stylów o nowe rytmy czy instrumenty czy wręcz fuzji stylów muzycznych. Ucząc rozpoznawania ich charakterystycznych elementów, dajemy uczennicom i uczniom szansę bycia bardziej świadomymi odbiorcami sztuki (pkt III wymagań ogólnych). Warto pokazać dzieciom, jak uniwersalnym językiem może być muzyka instrumentalna, do której przeżywania nie potrzeba znajomości różnych języków.

Zapoznając uczennice i uczniów z różnymi rodzajami muzyki, stylami muzycznymi czy instrumentami *(pkt II Język i funkcje muzyki (...) 3.1 Uczeń wykazuje się znajomością i dokonuje podziału instrumentów muzycznych ze względu na źródło dźwięku – nazywa je i charakteryzuje; pkt 4 wykazuje się znajomością i dokonuje charakterystyki 1) muzyki ze względu na jej rodzaj (...) 2) stylów muzycznych (...))* warto, podążając za naturalną ciekawością poznawczą dzieci, zapewnić przykłady z krajów i regionów pozaeuropejskich. Można uświadomić młodym ludziom historyczne korzenie popularnych na całym świecie gatunków muzycznych – jazzu czy reggae, które mają wielu współczesnych popularnych polskich wykonawców. Warto zapoznać dzieci z przykładami współczesnej twórczości muzycznej popularnej wśród ich rówieśników z różnych krajów globalnego Południa. Może to być częścią przygotowanej w grupach prezentacji, muzycznego portfolio czy miniprojektu edukacyjnego *(pkt III. Kultura muzyczna, narodowe i światowe dziedzictwo kulturowe. Uczeń 3) poszukuje informacji o muzyce w wydawnictwach książkowych, multimedialnych i innych dostępnych źródłach; 5) wyszukuje nagrania z literatury muzycznej (...) przygotowując prezentację lub/i, muzyczne portfolio; 6) uczestniczy w tworzeniu artystycznych projektów edukacyjnych o charakterze interdyscyplinarnym (również z wykorzystaniem technologii informacyjnej))*.

Lekcje szkolne, zgodnie ze wskazówkami dotyczącymi warunków ich realizacji, mogą być uzupełniane innymi formami zajęć, zwłaszcza takimi, które dadzą możliwość obcowania z żywą muzyką, np. spotkania z artystami pochodzącymi z krajów globalnego Południa, wspólne muzykowanie, warsztaty gry na bębnach lub innych instrumentach. Innym pomysłem mogą być interdyscyplinarne projekty klasowe bądź szkolne, tematycznie związane z edukacją globalną. Planując tego typu wydarzenia, trzeba pamiętać, by starać się jak najpełniej przedstawić

różnorodność muzyczną czy instrumentalną danego kraju lub regionu, aby nie dopuścić do tworzenia się czy wzmacniania stereotypów. Bębny nie są jedynym instrumentem popularnym w krajach afrykańskich, a równolatkiem polskich uczennic i uczniów z tych krajów słuchają różnej muzyki – w tym wielu globalnie popularnych zespołów. Podczas lekcji z wykorzystaniem dostępu do komputerów i Internetu można poszukać wykonawców i zespołów popularnych w danych krajach wśród młodych ludzi.

Wybrany polecany scenariusz zajęć:

- *Muzyka dzieli czy łączy?*, Instytut Globalnej Odpowiedzialności

Link do scenariusza : <http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2017/11/muzyka.pdf>

Scenariusz pozwala uczennicom i uczniom, przy użyciu nowych technologii, przyjrzeć się muzyce tradycyjnej i współczesnej w różnych częściach świata.

4.12. Plastyka

W podstawie programowej akcent położony jest nie tylko na opanowanie znajomości technik i stylów sztuk plastycznych, ale również naukę szacunku dla narodowego i ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego. Zapoznając uczennice i uczniów z najbardziej istotnymi dziełami z dorobku innych narodów (*pkt III. Opanowanie podstawowych wiadomości z zakresu kultury plastycznej, jej narodowego i ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego. Uczeń: 5) rozpoznaje wybrane, najbardziej istotne dzieła z dorobku innych narodów*) warto poszerzyć ich perspektywę o wytwory znanych artystów pozaeuropejskich, jak chociażby meksykańskiej malarki Fridy Kahlo.

Omawiając funkcję sztuki jako formy wypowiedzi, komentarza do otaczającej rzeczywistości, można pokazać uczennicom i uczniom kilka przykładów współczesnych artystek i artystów spoza naszego kontynentu, ilustrując tym samym nie tylko różne formy artystycznej ekspresji, ale i pokazując związek sztuki z otaczającą rzeczywistością (*pkt I. Opanowanie zagadnień z zakresu języka i funkcji plastyki (...). Uczeń: 1) wykazuje się znajomością dziedzin sztuk plastycznych (...) zna współczesne formy wypowiedzi artystycznej, wymykające się tradycyjnym klasyfikacjom, jak: happening, performance, asamblaż; sztuka nowych mediów*).

Jednym z omawianych artystów może być znany chiński performer i architekt Ai Weiwei, współtwórca stadionu olimpijskiego w Pekinie, znany ze swoich instalacji komentujących tematykę uchodźców m.in. w Berlinie czy Goncalo Mabunda z Mozambiku, który pozostałe po latach wojny w kraju odpadki broni przerabia na niezwykle rzeźby.

W miarę możliwości, zgodnie ze wskazówkami zamieszczonymi w warunkach realizacji zajęć, warto wzbogacać lekcje innymi formami obcowania ze sztuką, m.in. zwiedzaniem wystaw poświęconych sztuce pozaeuropejskiej czy spotkaniami z artystami pochodzącymi z krajów globalnego Południa.

Wybrany polecany scenariusz zajęć:

- *Artysta/artystka w każdym z nas*, Instytut Globalnej Odpowiedzialności
Link do scenariusza : <http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2017/11/artystka.pdf>

Scenariusz stanowi przegląd różnych współczesnych form wypowiedzi artystycznej, daje pole do dyskusji nad ich zastosowaniem oraz samą sylwetką współczesnego artysty/współczesnej artystki.

4.13. Informatyka

Trudno wyobrazić sobie, zwłaszcza dzieciom i młodzieży, dzisiejszy świat bez obecności urządzeń wykorzystujących technologie informatyczne. Dzięki wczesnemu kontaktowi z informatyką w szkole uczennice i uczniowie nauczą się świadomie z nich korzystać, a nie być jedynie ich konsumentkami i konsumentami. W podstawie programowej nacisk położony jest na naukę podstaw programowania, które jest rozumiane szeroko, jako *cały proces, informatyczne podejście do rozwiązywania problemu: od specyfikacji problemu (określenie danych i wyników, a ogólniej – celów rozwiązania problemu), przez znalezienie i opracowanie rozwiązania, do zaprogramowania rozwiązania, przetestowania jego poprawności i ewentualnej korekty przy użyciu odpowiednio dobranej aplikacji lub języka programowania*. Proces ten ma rozwijać umiejętności współpracy i komunikacji w grupie w celu wspólnego rozwiązania konkretnego problemu (pkt IV Rozwijanie kompetencji społecznych). Umiejętności te wykorzystywać

będzie można do przygotowania prezentacji multimedialnych, zdjęć, filmów, dokumentów, kolaży czy prostych stron internetowych przy użyciu wybranych programów i aplikacji *(pkt II. Programowanie i rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem komputera i innych urządzeń cyfrowych. W klasach IV–VI pkt 3 przygotowuje i prezentuje rozwiązania problemów, postępując się podstawowymi aplikacjami (edytor tekstu oraz grafiki, arkusz kalkulacyjny, program do tworzenia prezentacji multimedialnej) na swoim komputerze lub w chmurze, wykazując się przy tym umiejętnościami..pkt a–d. W klasach VII–VIII pkt 3 Uczeń korzystając z aplikacji komputerowych, przygotowuje dokumenty i prezentacje, także w chmurze, na pożytek rozwiązywanych problemów i własnych prac z różnych dziedzin (przedmiotów), dostosowuje format i wygląd opracowań do ich treści i przeznaczenia, wykazując się przy tym umiejętnościami).* Wszystkie wyżej wymienione umiejętności można ćwiczyć, wykorzystując tematy edukacji globalnej, np. kolaż zdjęć ukazujący różnorodność danego kraju czy kontynentu, prezentację o muzyce konkretnego regionu – tradycyjnej i popularnej wśród młodych ludzi czy stronę internetową poświęconą pozytywnym inicjatywom z krajów globalnego Południa.

Wybrany polecany scenariusz zajęć:

- Tajemnica Twojego smartfona, Instytut Globalnej Odpowiedzialności. Link do scenariusza: http://surowce.igo.org.pl/wp-content/uploads/2016/12/tajemnica_twojego_smartfona_scenariusz.pdf
Scenariusz zachęca do przyjrzenia się roli smartfonów w naszym codziennym życiu oraz ich wpływie na środowisko i życie ludzi w krajach, w których wydobywa się surowce potrzebne do ich wyprodukowania

4.14. Technika

Zajęcia z techniki mają zgodnie z zapisami podstawy programowej *uczyć szacunku do wytwarzanych dóbr materialnych oraz kreować postawy świadomego użytkownika zdobywcy techniki*. Edukacja globalna dobrze wpisuje się punkt dotyczący kształtowania proekologicznej postawy (pkt VI). Omówić tu można chociażby temat konsumpcji różnego typu urządzeń elektronicznych, które często zmieniamy

na nowsze modele– w nawiązaniu do zasady 6R⁸. Gdzie trafiają te urządzenia, jakiego typu surowce potrzebne są do ich wyprodukowania (i jakie są tego koszty środowiskowe i społeczne), kto pracuje przy ich rozbiórce do przetwarzania w krajach globalnego Południa (*pkt IV.4 Ekologiczne postępowanie z wytworami technicznymi, szczególnie zużytymi*). Konstruując np. prostego robota zasilanego panelem słonecznym warto poruszyć temat odnawialnych źródeł energii oraz ich wagi dla ochrony środowiska w Polsce i na świecie (*pkt. IV.3 Eko– technologie pomocne w ochronie środowiska*).

Zgodnie ze wskazówkami z warunków realizacji przedmiotu istotne jest stworzenie takiego środowiska dydaktycznego, które będzie rozbudzało myślenie twórcze uczennic i uczniów. Dominującą metodą pracy na zajęciach techniki powinna być metoda projektu, która umożliwi podejmowanie różnych ról w grupie (*pkt I.5 Kultura pracy*) oraz *planowanie i realizację praktycznych działań od pomysłu do wytworu (pkt II)*.

Wybrane polecane scenariusze zajęć:

- *Tajemnica Twojego smartfona*, Instytut Globalnej Odpowiedzialności. Link do scenariusza: http://surowce.igo.org.pl/wp-content/uploads/2016/12/tajemnica_twojego_smartfona_scenariusz.pdf
Scenariusz zachęca do przyjrzenia się roli smartfonów w naszym codziennym życiu oraz ich wpływie na środowisko i życie ludzi w krajach, w których wydobywa się surowce potrzebne do ich wyprodukowania.
- *Globalne wysypiska śmieci, Postaw na rozwój. Zrównoważony!*, Ośrodek Działań Ekologicznych Źródła. Scenariusz wraz z kartami pracy znajduje się na stronach 113–117 publikacji: <http://www.globalna.edu.pl/pliki/postaw-na-rozwoj-zrownowazony.pdf>
Scenariusz uświadamia uczennicom i uczniom zależności globalne na przykładzie elektro-odpadów, trafiających na wysypiska śmieci w krajach globalnego Południa

8 Omówienie zasad 6R można znaleźć na stronie: www.surowce.igo.org.pl/dzialaj/

4.15. Wychowanie fizyczne

Zajęcia wychowania fizycznego mają przygotować do dokonywania w życiu wyborów korzystnych dla zdrowia. Z wachlarza tematów edukacji globalnej można wprowadzić informacje dotyczące żywności – jej produkcji, dystrybucji, transportu (*pkt IV.1.3 Edukacja zdrowotna. W zakresie wiedzy uczeń opisuje zasady zdrowego odżywiania*) oraz ich wpływu na wartości odżywcze dostarczane do organizmu.

4.16. Edukacja dla bezpieczeństwa

Edukacja dla bezpieczeństwa służy przygotowaniu uczennic i uczniów do właściwego zachowania oraz odpowiednich reakcji w sytuacjach stwarzających zagrożenie dla zdrowia i życia. Przedmiot ma na celu przekazanie treści dotyczących organizacji działań ratowniczych, edukacji zdrowotnej i pierwszej pomocy.

W punkcie I. *Rozumienie istoty bezpieczeństwa* państwa celów kształcenia warto poddać refleksji rozumienie pojęcia „bezpieczeństwo”, zdefiniować je i uznawać za wartość w kontekście przestrzegania praw człowieka. Rekomendujemy osadzenie tej koncepcji w edukacji dla pokoju oraz edukacji globalnej, które za wartość nadrzędną uznają pokojowe rozwiązywanie konfliktów oraz radzenie sobie z trudnymi i złożonymi tematami.

Z tematów edukacji globalnej spójnych z podstawą programową wymienić warto temat katastrof naturalnych – powodzi, trzęsień ziemi, pożarów, które mają miejsce poza naszym kontynentem. Uczennice i uczniowie zapoznają się z ich często złożonymi przyczynami, które dobrze oddadzą interdyscyplinarny charakter przedmiotu podkreślony w warunkach jego realizacji oraz sposobami reakcji i skutkami społecznymi, środowiskowymi, politycznymi (*pkt II Działania w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożień. Uczeń 1) wymienia przykłady nadzwyczajnych zagrożeń (...) 5) wymienia przykłady zagrożeń środowiskowych, w tym zna zasady postępowania w razie: pożaru, wypadku komunikacyjnego, zagrożenia powodzią, intensywnej śnieżycy, uwolnienia niebezpiecznych środków chemicznych, zdarzenia terrorystycznego*).

Zajęcia mogą być (zgodnie ze wskazówkami z warunków realizacji przedmiotu) uzupełniane innymi formami realizacji, np. spotkaniami z ekologami czy ratownikami, którzy mają doświadczenie w akcjach międzynarodowych i mogą podzielić się swoim doświadczeniem.

4.17. Wychowanie do życia w rodzinie

Kluczowe dla edukacji globalnej i jednocześnie obecne w podstawie programowej wychowania do życia w rodzinie jest uznanie ludzkiej godności (wymienione w warunkach realizacji przedmiotu) i co za tym idzie szacunek dla innych ludzi (pkt II wymagań ogólnych *Okazywanie szacunku innym ludziom, docenianie ich wysiłku i pracy, przyjęcie postawy szacunku wobec siebie*). W ramach tego zagadnienia omówić można tematykę różnorodności na świecie w kontekście rodziny, możliwości rozwoju, zwracając uwagę nie na podkreślenie odmienności, ale raczej wspólne elementy – jak np. więzi łączące członków rodzin, tak by budować w uczennicach i uczniach poczucie przynależności do wielkiej rodziny ludzi na Ziemi. Tematyka szacunku jest szczegółowo omówiona w Kodeksie Obrazów i Wiadomości.

4.18. Religia rzymskokatolicka/ etyka

W związku z brakiem podstawy programowej do nauczania religii (rzymskokatolickiej) w szkole podstawowej odnosimy się poniżej do podstawy dotyczącej etyki.

Ogólnie sformułowane cele etyki w szkole podstawowej wyrażone w podstawie programowej, tj. *budzenie i rozwijanie refleksyjności i wrażliwości aksjologicznej ucznia oraz kształtowanie postawy szacunku, otwartości, współdziałania i odpowiedzialności*, są spójne z celami edukacji globalnej. W ramach zajęć można wprowadzić temat praw człowieka, poruszając zarówno zagadnienie niezbywalnej godności przysługującej wszystkim ludziom na świecie, dokumentów i mechanizmów ochrony praw oraz sytuacji wyzwań związanych z ich przestrzeganiem w niektórych miejscach na świecie (*pkt II Człowiek wobec innych ludzi. 10 uczeń wyjaśnia, czym jest „Powszechna Deklaracja Praw Człowieka”; rozważa wybrane zapisy tego dokumentu; 11) identyfikuje podstawowe prawa człowieka; ma świadomość, że są miejsca na świecie, gdzie podstawowe prawa człowieka nie są respektowane*). Drugim ważnym pojęciem, które w ramach zajęć może być dyskutowane i zgłębiane, jest wielokulturowość. Uczennice i uczniowie mogą na przykładach przekonać się, że nie wszyscy ludzie na świecie myślą podobnie, wyznają takie same wartości i zastanowić się, jaka jest tego wartość (pkt II człowiek wobec innych ludzi. 9. uczeń wie, że ludzie reprezentujący różne kultury mogą wyznawać różne wartości i przekonania moralne; wyjaśnia, czym jest wielokulturowość).

Wybrane polecane scenariusze zajęć:

- *Biedni i bogaci, Zrozum świat. Materiały z zakresu edukacji globalnej dla szkół podstawowych. Wersja rozszerzona*, Instytut Globalnej Odpowiedzialności. Scenariusz wraz z kartami pracy znajduje się na stronach 135–139 publikacji: **http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2014/03/IGO_zrozum-swiat_rozszerzona.pdf**
Celem scenariusza jest rozumienie przez uczennice i uczniów jak sytuacja ekonomiczna, w tym nierówności społeczne, wpływają na jakość życia ludzi w poszczególnych krajach.
- *Prawa kobiet – wczoraj i dziś, Ścieżki rozwoju*, publikacja Fundacji Kultury Chrześcijańskiej ZNAK. Scenariusz znajduje się na stronach 37–41 publikacji: **http://www.etyczne.pl/files/sciezki_II.pdf**
Scenariusz wprowadza pojęcie równouprawnienia oraz pozwala poznać sylwetki kobiet laureatek Pokojowej Nagrody Nobla.
- *Kto zajdzie wyżej? O znaczeniu równouprawnienia płci, Postaw na rozwój. Zrównoważony!*, Ośrodek Działań Ekologicznych Źródła. Scenariusz wraz z kartami pracy znajduje się na stronach 122–128 publikacji: **<http://www.globalna.edu.pl/pliki/postaw-na-rozwoj-zrownowazony.pdf>**
Scenariusz na dwie jednostki lekcyjne ma na celu uświadomienie uczennicom i uczniom istnienia nierówności płciowych oraz ich negatywnego wpływu na życie jednostek i społeczności.
- *Jak sprawiedliwie podzielić czekoladę?, Zrozum świat. Materiały z zakresu edukacji globalnej dla szkół podstawowych. Wersja rozszerzona*, Instytut Globalnej Odpowiedzialności. Scenariusz wraz z kartami pracy znajduje się na stronach 84–87 publikacji: **http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2014/03/IGO_zrozum-swiat_rozszerzona.pdf**
Scenariusz jest rozwinięciem tematyki nierówności i sprawiedliwości. Scenariusz wykorzystuje elementy metody dociekań filozoficznych z dziećmi.

INSTYTUT GLOBALNEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI (IGO) to nowa jakość organizacji społeczeństwa obywatelskiego.

Łączy w sobie profesjonalny think-tank gotowy do rozmów z decydentami, organizację pozarządową i stowarzyszenie aktywistów otwarte na grupy obywatelskie. Od 2007 roku łączy ludzi reprezentujących perspektywę praw człowieka w rozwoju (ang. Human rights based approach), dla których ważne jest dostępne dla wszystkich prawo do godnego życia, rozwoju i stanowienia o sobie.

W centrum naszej pracy znajdują się ludzie z krajów globalnego Południa, których głos i prawa zbyt często są lekceważone i pomijane. Mówimy o ich prawie do żywności, konieczności uregulowania działalności korporacji i inwestycji finansowych, zobowiązaniach wspólnoty międzynarodowej – w tym Polski! – w zakresie zmniejszania nierówności i przestrzegania praw człowieka na świecie.

Angażujemy się w debatę o współpracy rozwojowej i zależnościach globalnych podejmując działania w ramach naszym programów: rzecznictwa i kampanii oraz edukacji globalnej. Przewodzimy badania, publikujemy i analizujemy ich wyniki, organizujemy seminaria eksperckie i spotkania otwarte.

W ramach naszych działań docieramy do polityków w Polsce i Europie, a także do szkół, świata akademickiego, mediów oraz wszystkich tych, którzy chcą być bardziej świadomymi obywatelami i obywatelkami.

Dążymy do zmiany zachęcając do działania. Praca edukacyjna ma na celu przygotowanie społeczeństwa polskiego do życia w nieustannie zmieniającym się świecie, dostrzeżenia globalnego wymiaru naszych codziennych decyzji oraz ich konsekwencji. Naszym celem jest trwała zmiana społeczna, wyrażana przez ludzi i ich wrażliwość społeczną, ekonomiczną i kulturową.

Mamy dowody na to, że odpowiedzialność globalna jest ważna. Zapraszamy do współpracy wszystkich, których fakt istnienia nierówności społecznych na świecie oburza i prowokuje do działania.

